Turliuc, C. – „Oraşul Iaşi între anii 1945 şi 1989”, în Gheorghe Iacob (coord.), *Iaşi – memoria unei capitale*, Editura Universităţii „Al.I. Cuza”, Iaşi, 2008, pp. 399-426

Capitolul VII

ORAŞUL IAŞI ÎNTRE ANII 1945 ŞI 1989

Viaţa unui oraş, asemenea vieţii oricărei comunităţi, a fost şi este rezultatul unui proces continuu de negociere între trecut şi prezent, între tradiţie şi înnoire, între „moştenirea” sa şi imperativele unei actualităţi animate de viziunile asupra unui viitor dorit întotdeauna mai prosper şi înfloritor. Baza acestei negocieri este, mai totdeauna, firul identitar, neîntrerupt, cel care dă substanţă şi consistenţă mândriei public exprimate de a aparţine unui oraş sau unei comunităţi. Acest liant complex şi proteiform este puternic ameninţat de transformările abrupte şi radicale ale societăţii şi regimurilor politice care o guvernează. Acesta a fost şi cazul Iaşului postbelic ieşit dintr-un catastrofal război, care l-a mutilat şi i-a lăsat cicatrici adânci şi care, prin consecinţele sale, l-a propulsat spre o lume comunizantă, străină în bună măsură de trecutul şi aspiraţiile sale.

Înainte de a desfăşura firul narativ al istoriei Iaşului, se impun câteva consideraţii teoretice care să lumineze faptele şi întâmplările, fenomenele şi procesele, elemente ce alcătuiesc o posibilă istorie – necesarmente subiectivă şi evenimenţială – a acestei urbe pe parcursul a aproape jumătate de veac.

Asemenea altor centre urbane importante ale ţării, Iaşul a cunoscut în perioada postbelică o evoluţie circumscrisă unei paradigme de dezvoltare specifică regimurilor comuniste, fie ele de „democraţie populară” sau, mai târziu, socialiste. Trăsăturile care particularizează o astfel de evoluţie sunt asociate intrinsec unor procese specifice ale modernizării precum: urbanizarea prin dezvoltarea tentaculară rapidă şi susţinută, industrializarea, omogenizarea şi asimilarea socială, comunicarea socială şi culturalizarea în sensul standardelor impuse de noua „cultură de masă” etc. Desigur, toate aceste procese nu s-au desfăşurat uniform şi liniar, iar conţinutul lor a diferit fundamental de modul în care ele s-au desfăşurat în perioada de până la comunizarea regimului şi societăţii. Astfel, dacă până la cea de-a doua conflagraţie mondială procesul urbanizării s-a desfăşurat în ritmuri dictate de evoluţia generală a societăţii şi de nevoile „organice” ale diferitelor centre urbane care şi-au proiectat şi planificat dezvoltarea pornind de la resursele disponibile, în anii regimului comunist urbanizarea a fost ideologizată şi s-a desfăşurat în cadenţa dictată de comanda politică şi imperativul ideologic.

Industrializarea, proces *sine qua non* al oricărui tip de modernizare, nu s-a mai produs în cazul Iaşului şi al altor oraşe mari ale ţării din perspectiva realităţii nevoilor imediate sau a necesităţii industrializării ca o componentă a procesului modernizării în general, ci dintr-o perspectivă pur ideologică şi răspunzând sloganului „dictaturii proletariatului” sau al „rolului conducător al clasei muncitoare”. Omogenizarea şi asimilarea socială nu s-au mai produs datorită unei evoluţii firesti susţinute în timp de reţelele formale şi informale ale vieţii cotidiene citadine, ci printr-o „inginerie socială” mecanicistă, abuzivă şi motivată ideologic. Influxul masiv de populaţie rurală, decimarea şi vexaţiunile impuse clasei de mijloc orăşeneşti şi a elitelor au avut drept rezultat o

aplatizare la nivelul de jos al civismului şi habitudinilor specifice vieţii urbane moderne europene.

Înmulţirea mijloacelor şi/sau instrumentelor care facilitează comunicarea socială precum şi noile funcţiuni ale acesteia impuse de regimul politic postbelic au contribuit şi ele, în bună măsură, la profilul de viaţă urbană dezvoltat în Iaşi în această perioadă. În fine, cultura de masă şi realismul socialist au accentuat şi particularizat un nou tip de locuire şi convieţuire în marile aglomerări urbane iar oraşul nostru nu a fost o excepţie. Ca un corolar al tuturor acestor procese subliniem faptul că invadarea puternică, constantă şi susţinută a sferei private de către cea publică a fost o componentă importantă care a afectat şi marcat comunitatea urbană ieşeană.

Dacă aceste elemente generale ale unei paradigme comune ale evoluţiilor comunităţilor urbane în anii socialismului din ţara noastră sunt uşor identificabile şi în cazul Iaşului, trebuie să subliniem că oraşul nostru - venit cu o zestre culturală şi un capital simbolic de necontestat construite şi amplificate în timp - a prezentat pe parcursul evoluţiei din perioada de care ne ocupăm o serie întreagă de specificităţi pe care vom încerca să le punem în evidenţă în cele ce urmează. Acesta este unul din multiplele motive pentru care o încercare de periodizare a dezvoltării comunităţii ieşene şi a urbei în anii regimului comunist ne apare lipsită de valoare euristică în contextul demersului întreprins de noi. În mod evident sunt posibile periodizări şi/sau identificarea unor etape distincte pornind de la mai multe criterii cum ar fi: încadrarea evoluţiei Iaşului în etapele distincte, deja identificate la nivelul istoriei generale, naţionale, a acestei perioade pornindu-se de la analizarea şi evaluarea schimbărilor majore la nivel politic; evoluţia în planul organizării administrativ teritoriale din perioada 1945 – 1989; dinamica proceselor dezvoltării urbane şi ale industrializării; schimbările la nivelul administraţiei şi guvernării locale ş.a.m.d.

Cum demersul nostru ţinteşte mai degrabă spre o abordare sintetică decât una strict analitică am considerat că folosirea unei periodizări anume – bazată inevitabil pe un anumit tip de criterii – ar impieta asupra viziunii de ansamblu pe care ne propunem să o oferim. De aceea am structurat materialul şi informaţiile pe domenii largi cum ar fi: evoluţia teritorială şi organizarea administrativă, aspectele demografice, economice, cele legate de infrastructura urbană, comerţ, reţeaua sanitară, învăţământ, cercetare ştiinţifică, cultură, relaţii externe şi turism. Nu putem încheia aceste scurte consideraţii fără a menţiona că tabloul istoric al evoluţiei urbei noastre, realizat în mod evident schematic şi în tuşe groase, nu prezintă doar imaginea sumbră a unui trecut condamnat acum de mulţi dintre contemporanii noştri şi evident, de către istoria însăşi, ci încearcă să înfăţişeze şi momentele unor împliniri colective sau individuale care au plasat Iaşul pe un loc dorit şi meritat în conştiinţa comunităţii româneşti şi internaţionale, în ansamblul ei.

1. **Evoluţii teritoriale şi ale organizării administrative**

Din punctul de vedere al evoluţiei teritoriale a oraşului Iaşi trebuie amintit faptul că aceasta a fost strâns legată de dezvoltarea funcţională continuă în raport cu conjuncturile istorice pe care le-a parcurs urbea şi, fireşte, în raport cu cadrul geografic şi reperele de ordin civilizaţional. Creşterea teritorială, deşi nu la fel de spectaculoasă ca a altor oraşe din regiune precum Bacău sau Vaslui, a avut loc în paralel cu accentuarea diferenţierii funcţionale interne a oraşului. În 1944 oraşul ocupa o suprafaţă de 1986 ha,

în 1966 circa 2570 ha, pentru ca la sfârşitul deceniului 9 al secolului trecut aceasta să ajungă la 3650 ha[1]. Datorită războiului şi luptelor duse în împrejurimile şi în interiorul oraşului în vara anului 1944 s-a estimat că 4.330 de case au fost distruse total şi 3340 distruse parţial şi numai şase fabrici şi ateliere mai funcţionau[2].

Amprenta industrializării, deşi nu la fel de puternică ca în cazul altor oraşe ale Moldovei, Galaţi sau Oneşti spre exemplu, s-a concretizat în dezvoltarea în aria de sud-est a oraşului, între triajul Socola şi cursul Bahluiului, a unei zone industriale importante, care a reunit majoritatea obiectivelor industriale ale Iaşului acei ani. La ieşirea spre Târgu Frumos a fost ridicată Fabrica de Antibiotice – producător major în cadrul industriei farmaceutice româneşti – iar în sudul oraşului, pe valea Nicolinei, a fost construit pe o suprafaţă de peste 120 ha Combinatul de Utilaj Greu „Fortus". Noile cartiere ale oraşului – unele adevărate „zone dormitor" – nu au reuşit să satisfacă integral nevoia de spaţii de locuit ale ieşenilor, aceasta şi ca o consecinţă directă a faptului că sporul de populaţie a fost mai mare decât efortul de construire de noi spaţii. Oraşul s-a compactat însă prin creşterea densităţii populaţiei şi prin corectarea parţială a dezvoltării tentaculare a urbei, specifică şi epocilor anterioare.

Şesul Bahluiului, zona de confluenţă a acestui râu cu Nicolina şi zona de sud-vest de gara

mare a oraşului au fost zone predilecte de construcţie pentru noi cartiere precum: Dimitrie Cantemir, Mircea cel Bătrân, Alexandru cel Bun, Dacia. Acelaşi lucru s-a întâmplat şi în cazul cartierelor Primăverii (zona sud-estică a acestuia), Grădinari – Metalurgiei, Bularga.

Creşterea teritorială a oraşului s-a făcut şi prin dezvoltarea de facilităţi specifice activităţii din domeniul transporturilor (zona de sud-est şi vest a oraşului) sau a agriculturii preorăşeneşti (zona de est şi sud-est) dar şi prin înglobarea în 1948 a Galatei şi Păcureţului, foste sate independente. La începutul anilor '50 ai secolului trecut comuna Bucium (în 1951) şi fosta comună Copou au fost integrate oraşului. Zone precum Valea Lupului, Dancu, Lunca Cetăţuii şi altele juxtapuse limitelor oraşului vor avea aceeaşi soartă.

Tipologic, evoluţia teritorială a oraşului a fost marcată de trecerea de la o dezvoltare predominant tentaculară spre una sistematică şi planificată în raport cu imperativele impuse de noul regim politic şi ideologia sa.

Sistematizarea oraşului a condus la o zonare funcţională a acestuia în sensul că industria fost concentrată în proporţie semnificativă (peste 95%) în arii precum: Ţuţora (zona industrială), CUG (Combinatul de Utilaj Greu) şi Antibiotice, iar zonele rezidenţiale au reunit peste 80% din numărul de locuinţe. Dezvoltarea urbanistică a fost însă inegală şi a pierdut din vedere aspecte importante ale laturii calitative a locuirii. Amenajarea şi constituirea unor centre de cartier, reţeaua dotărilor social-culturale, a celor sanitare şi de agrement a lăsat mult de dorit. Politica de construcţie a unor „cartiere dormitor" lipsite de multe dintre dotările necesare unui trai cu adevărat citadin, absenţa mobilierului urban şi a edificiilor cu funcţie culturală şi spirituală (centre culturale şi locaşuri de cult) şi-au pus amprenta într-un mod negativ asupra dezvoltării urbanistice

---

[1] *Geografia municipiului Iaşi*, coord. Nicolae Barbu, Alexandru Ungureanu, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 1987, p. 151.

[2] Aurel Loghin, Ion Agrigoroaiei, Emilian Bold, *Iaşul contemporan. Scurt istoric 1918-1969*, Iaşi, 1969, p. 122.

fireşti a oraşului. Nici zona centrală a oraşului nu a avut parte de o concepţie unitară şi armonioasă în plan urbanistic, lucru concretizat într-un eclectism vizibil până astăzi. Mai mult, vatra istorică a oraşului nu a fost prezervată aşa cum ar fi trebuit, iar axele centrale ale oraşului au fost frânte. Spaţiile verzi au ajuns să ocupe la sfârşitul anilor ’80 aproape 7% din perimetrul construibil al oraşului (circa 900 ha), ele fiind completate de zonele împădurite care mărginesc municipiul.

Consecinţele acestor dezvoltări în plan urbanistic s-au repercutat negativ nu numai asupra aspectului general al oraşului care a început să fie „depersonalizat”, ci şi asupra circulaţiei în spaţiul intravilan, problemă majoră cu care se confruntă în prezent oraşul nostru.

Din punctul de vedere al organizării administrative oraşul Iaşi a parcurs mai multe etape, toate reflectând însă voinţa şi ideologia regimului totalitar şi a conducătorilor săi.

Astfel, după al doilea război mondial, regimul comunist a anulat practic orice fel de autonomie, constituţiile din 1948, 1952, 1965 marcând efectiv procesul treptat de integrare a statului cu partidul. O notabilă excepţie o constituie situaţia unor minorităţi, precum cea maghiară, care s-au bucurat de o oarecare autonomie de inspiraţie sovietică limitată de regimul comunist la începutul deceniului 7. După acest moment, „comunismul-naţional” nu a mai permis existenţa oricărei forme de autonomie, publicul a invadat aproape în totalitate spaţiul privat, iar orice demers în direcţia oricărui tip de autonomie a fost practic sufocat din faşă.

Imediat după ieşirea României din alianţa cu puterile Axei şi încetarea războiului cu Naţiunile Unite a fost emis decretul Nr. 1623 din 31 august 1944 prin care este repusă în vigoare, parţial, Constituţia din 1923, inclusiv dispoziţiile referitoare la organizarea administrativ teritorială a ţării. Legea 135 din 1947 va reglementa pentru scurt timp chestiunile de organizare administrativ teritorială. După proclamarea R.P.R., prima constituţie comunistă, cea din 1948, stabilea în articolul 75 că “teritoriul Republicii Populare Române se împarte, din punct de vedere administrativ, în comune, plăşi, judeţe şi regiuni. Prin lege se pot aduce modificări acestor împărţiri”[3]. Ca efect al acestei prevederi a fost adoptată la 6 septembrie Legea Nr. 5/1950 pentru raionarea administrativ-economică a teritoriului României, acesta fiind împărţit în regiuni, raioane, oraşe şi comune. Astfel, în locul celor 58 de judeţe, 424 plăşi şi circa 6000 de comune, au fost create 28 de regiuni, 177 raioane şi 4052 comune, precum şi 8 oraşe de subordonare republicană cu un statut asemănător cu cel al regiunilor. Constituantul din 1948 introduce, pentru prima dată, instituţia organelor locale ale puterii de stat, consiliile populare locale, ca organe reprezentative, alese pentru un mandat de patru ani, prin vot universal, egal, direct, secret, precum şi comitetele executive, ca organ de direcţie şi execuţie, concepţie menţinută şi în constituţiile ulterioare din 1952 şi 1965, cât şi de legile adoptate în baza acestora. În 1949 a fost adoptată Legea Sfaturilor Populare aprobată prin decretul 153/1949. Primele consilii populare sub denumirea de sfaturi populare au fost alese la 3 decembrie 1950, organizarea şi funcţionarea acestora fiind apoi stabilită prin Decretul 259 din acelaşi an. Constituţia din 1952 reglementează împărţirea administrativ-teritorială prin dispoziţiile capitolului II „Orânduiala de stat”, conform cărora ţara era împărţită în 18 regiuni nominalizate. Sistemul organelor locale este reglementat de Constituţia din 1952 prin articolele 51-63. Organele locale ale puterii

---

[3] Ion Muraru, Gheorghe Iancu, *Constituţiile române. Texte, note, prezentare comparativă*, Editia a III-a, Bucureşti, 1995, p.111-130.

de stat sunt Sfaturile populare. Acestea se compun din deputaţi aleşi pe doi ani prin vot universal.

Ele îndrumă munca organelor administrativ subordonate lor, conduc activitatea locală pe plan economic şi cultural, asigură menţinerea ordinii publice, respectarea legilor, întocmesc bugetul local. Organele executive şi de dispoziţii ale sfaturilor regionale, raionale, orăşeneşti şi comunale sunt Comitetele Executive alese de deputaţii sfaturilor populare şi sunt alcătuite din preşedinte, vicepreşedinţi, secretar şi membri. Acestea se află în dublă subordonare atât faţă de Sfatul Popular, cât şi faţă de Comitetul Executiv al sfatului popular imediat superior.

Prin Constituţia din 1965 (modificată în mai multe rânduri) se revine la organizarea teritoriului în judeţe, oraşe şi comune. Oraşele mai importante, cum a fost şi cazul Iaşului, pot fi organizate ca municipii. Constituţia din 21 august 1965 a consacrat sfaturile populare ca organe care, împreună cu Marea Adunare Naţională, constituie baza întregului sistem de organe al statului. Modificările aduse constituţiei în 1968 schimbă denumirea sfaturilor în consilii populare şi le lărgeşte atribuţiile. Este elaborată Legea 58 din 1968 de organizare şi funcţionare a consiliilor populare care va fi republicată în 1980. Principiul fundamental care stă la baza organizării locale este acela al centralismului democratic şi dubla subordonare.

Principiul „centralismului democratic" conţinea două laturi considerate complementare, una centralizatoare şi alta descentralizatoare. Prima latură exprima dubla subordonare a organelor locale ale puterii de stat: pe orizontală şi pe verticală. Subordonarea orizontală constă din alegerea comitetelor executive de către consiliile populare, din sânul acestora, ceea ce genera obligaţia comitetelor consecutive de a răspunde în faţa consiliilor populare de propria activitate. Subordonarea verticală se identifică cu relaţia ierarhică în temeiul căreia comitetele executive ale consiliilor populare sunt subordonate comitetelor executive superioare până la nivelul Consiliului de Miniştri. Latura democratică a fost concepută ca un mijloc de participare a cetăţenilor la conducerea treburilor publice, concretizându-se prin instituţii ca adunările cetăţenilor, delegatul sătesc, antrenarea organizaţiilor obşteşti în procesul conducerii societăţii, acestea fiind însă strict îndrumate şi conduse de organele locale de partid. Aşadar, toată această construcţie teoretică fundamentată pe „centralismul democratic" exprima în realitate o centralizare severă, expresia nemijlocită a voinţei partidului unic[4].

În perioada 1944-1989 Iaşul a avut în fruntea sa 12 primari (cei mai mulţi au purtat titlul de Preşedinte al Comitetului Executiv al Sfatului popular orăşenesc Iaşi după cum urmează: Alfred Winkler (5 septembrie 1944 – 10 martie 1945), Eduard Lăzărescu (10 martie 1945 – septembrie 1947), Anton Paluga (octombrie 1947 – 20 decembrie 1950), Constantin Crăcană (20 decembrie 1950 – martie 1953), Ioan Niculi (28 martie 1953-1956), Octav Iliescu (1956-1959), Anghel Niculescu (1960-1964), Gheorghe Filip (1965-1967), Gheorghe Camboze (13 martie 1967-20 februarie 1968), Ioan Manciuc (iunie 1970-1979), Eugen Moraru-Nechifor (1979-22 noiembrie 1989) şi Dumitru Nagâţ (noiembrie 1989-decembrie 1989)[5]. Cele mai lungi mandate le-au deţinut Ioan Manciuc

---

[4] Cătălin Turliuc, *Construcţia naţională românească şi identităţile regionale. Modernizare şi omogenizare în secolul al XX-lea* în I. Agrigoroaiei, O. Buruiană, Gh. Iacob, C. Turliuc, *România interbelică în paradigmă europeană*, Iaşi, 2005, p. 102-104.

[5] Constantin Ostap, Ion Mitican, *Primăria municipiului Iaşi. Pagini de istorie, evocări, legende*, Iaşi, 2001, p. 174 şi p. 316-317.

(9 ani) şi Eugen Moraru-Nechifor (10 ani). În cei 45 de ani scurşi până în decembrie 1989 sediul primăriei şi-a avut locaţia în casa Cantacuzino-Paşcanu (actualmente Oficiul Stării Civile) în clădirea Asigurării Meseriaşilor (pentru scurtă vreme, la începutul perioadei) iar din 1969 în Palatul Roznovanu (sediul actual).

2. Aspecte demografice

Oraşul Iaşi a fost în toată perioada de care ne ocupăm cel mai important municipiu şi centru urban al Moldovei ocupând pentru o scurtă perioadă, până în 1948, locul al doilea în ţară din punctul de vedere al numărului de locuitori, după Bucureşti. O statistică din decembrie 1945 releva că numărul total al locuitorilor oraşului se ridica la 97.015 din care 96.350 români[6]. Recensământul din 25 ianuarie 1948 indica o populaţie de 94.075 de locuitori ai oraşului, iar cel din 21 februarie 1956 plasa Iaşul pe locul al şaselea din ţară după Bucureşti, Cluj, Timişoara, Braşov (Stalin) şi Ploieşti cu o populaţie de 112.987 locuitori[7]. La 1 iulie 1960, populaţia oraşului atingea 123.172 de locuitori (154.245 locuitori cu localităţile suburbane)[8], iar la aceeaşi dată, în 1965, Iaşul (125.573 locuitori, 159.588 cu mediul suburban) devenea al şaptelea oraş ca număr de locuitori al ţării fiind devansat acum şi de Craiova[9]. Această situaţie s-a menţinut un scurt timp aşa cum relevă datele recensământului general din 15 martie 1966 care a identificat Iaşul ca fiind al cincilea oraş al ţării după numărul de locuitori (depăşind Craiova şi Ploieşti) cu o populaţie de 160.889 locuitori (194.835 cu mediul suburban)[10]. În anul 1973, după datele oficiale oferite de *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România 1974*, populaţia oraşului a depăşit pragul celor 200.000 de locuitori[11], iar recensământul din 5 ianuarie 1977 indică deja 264.947 de locuitori în mediul urban la Iaşi[12]. La 1 iulie 1983 Iaşul depăşeşte bariera celor 300.000 de locuitori[13] spre a se apropia de circa 320.000 în decembrie 1989. Putem observa cu uşurinţă că în intervalul 1948-1989 populaţia urbei a crescut rapid, într-un ritm susţinut, triplându-se practic. Intervalele de timp în care s-au înregistrat ritmurile cele mai înalte de creştere a numărului locuitorilor oraşului au fost 1956-1966 (un spor de 42,5% cu o creştere medie anuală de 4.800 persoane) şi 1966-1977 (o creştere cu 66,1% şi un ritm mediu anual de 9.751 de persoane)[14]. Cele două intervale corespund şi perioadelor în care industrializarea oraşului a cunoscut cele mai ridicate cote, iar migraţia din mediul rural spre cel urban a confirmat rolul de centru polarizator al forţei de muncă a marii urbe moldave. După 1977 ritmul de creştere a populaţiei Iaşului, ca şi a altor mari centre urbane ale ţării, a diminuat considerabil ca o

---

[6] *Ibidem,* p. 164.
[7] Direcţia centrală de statistică, *Anuarul statistic al Republicii Populare Române 1957*., Bucureşti, 1957, p. 66 (în continuare se va cita : *Anuarul Statistic R.P.R.*).
[8] *Anuarul statistic R.P.R. 1961*, p. 70.
[9] *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România 1966*, p. 68 (în continuare se va cita: *Anuarul statistic R.S.R.*).
[10] *Anuarul statistic R.S.R. 1967*, p.70.
[11] *Anuarul statistic R.S.R. 1974*, p. 18 oferă următoarele cifre pentru Iaşi: 202.052 locuitori în mediul urban şi 223.925 locuitori incluzând comunele suburbane.
[12] *Anuarul statistic R.S.R. 1977*, p. 51.
[13] 305.598 locuitori din care 265.176 cu domiciliul stabil în oraş, după datele oferite de *Anuarul statistic R.S.R. 1984*, p. 17.
[14] *Geografia municipiului Iaşi*, p. 157.

consecinţă directă a politicilor în acest sens puse în practică de regimul totalitar. A crescut în schimb numărul navetiştilor estimaţi în Iaşi la peste 17.000 în ultimul deceniu al socialismului.

Densitatea medie a populaţiei în oraşul Iaşi în ultimele trei decenii ale regimului comunist a depăşit media urbană înregistrată la nivel naţional ajungând la 92,7 locuitori la ha în 1985. Sistematizarea generală a oraşului, a tramei stradale, construcţia a peste 70.000 de locuinţe noi, modernizarea mijloacelor de transport au permis creşterea densităţii populaţiei în zonele periferice acolo unde s-au construit noi cartiere de blocuri. Un exemplu ilustrativ în acest sens poate fi cartierul Alexandru cel Bun care grupează aproape 60.000 de locuitori, peste 17% din populaţia totală a urbei.

Dinamica numărului de locuitori reuneşte mişcarea naturală (natalitate *versus* mortalitate) şi cea mecanică (procesul migratoriu). Cu o rată a natalităţii superioară mediei mediului urban naţional şi a mortalităţii sub media naţională Iaşul a beneficiat de o creştere constantă şi substanţială a populaţiei. Evident, politica pronatalistă a regimului comunist de după 1967 a favorizat o rată înaltă a natalităţii în toată ţara, dar ea a atins valori constant înalte (peste 15 la mie) în municipiul Iaşi[15]. Constituind un pol important al dezvoltării urbane şi economice pentru zona centrală şi nordică a Moldovei, Iaşul a atras constant un număr relativ mare de locuitori din mediul rural al regiunii. Cu toate că din acest punct de vedere centre urbane precum Braşov sau Galaţi au exercitat o mai mare forţă de atracţie, mişcarea migratorie a participat cu ponderi de peste 40% la sporul general al populaţiei oraşului. Un vârf în acest sens l-a constituit anul 1982 când 76,9% din sporul general al populaţiei în acel an a fost asigurat de migraţia spre mediul urban din zona rurală[16].

Dacă în perioada interbelică ponderea locuitorilor născuţi în alte localităţi şi trăitori în Iaşi a fost de sub 30%, această situaţie s-a schimbat dramatic în perioada postbelică. Astfel, odată cu industrializarea şi politicile promovate de regimul comunist din deceniile 6 şi 7 ale secolului trecut, ponderea ieşenilor născuţi în alte localităţi şi trăitori în oraşul nostru s-a modificat radical. Recensământul din 1966 indica faptul că 69,6% din populaţia oraşului provenea din alte localităţi. Avansul înregistrat de sporul natural după 1967, generat de interzicerea avorturilor şi politica pronatalistă, a schimbat însă treptat această proporţie în favoarea localnicilor care în 1977 reprezentau peste 40% din populaţia urbană[17]. Judeţele din regiunea Moldovei care au contribuit cel mai mult la creşterea populaţiei urbane a Iaşului au fost în ordine: Vaslui, Botoşani, Suceava, Neamţ, Bacău, Galaţi şi Vrancea. Populaţia flotantă a fost o altă realitate semnificativă pentru oraşul Iaşi, ea însumând în ultimele două decenii ale regimului comunist circa 12-14% din populaţia totală a oraşului. O componentă importantă a acestei categorii de populaţie au fost studenţii – aproape 30% din numărul flotanţilor – atraşi de prestigiul şi calitatea învăţământului superior ieşean.

Din punctul de vedere al structurii demografice populaţia oraşului Iaşi, în perioada de care ne ocupăm, a prezentat o structură echilibrată cu un indice de masculinitate puţin sub media naţională şi cu o pondere de populaţia adultă de peste 55% . Ponderea tineretului a fost constant peste media naţională lucru care reflectă fidel şi

---

[15] *Ibidem*, p. 159.

[16] Această realitate a fost generată de construcţia Combinatului de Utilaj Greu din Iaşi, întreprindere proiectată să ajungă la circa 20.000 de angajaţi.

[17] *Geografia municipiului Iaşi*, p. 162.

funcţia culturală a oraşului care a atras constant mulţi elevi şi studenţi. În ceea ce priveşte structura populaţiei ocupate ea reprezenta 45,7% în 1966, 53,7% în 1977 şi 55,9% în 1985[18]. Domeniile în care a activat populaţia ocupată s-au modificat în timp în raport de dezvoltarea particulară a oraşului în deceniile socialismului. Astfel, începând cu mijlocul deceniului 6 al secolului trecut oraşul devine unul de servicii şi industrial. În deceniul 8 sectorul secundar (al industriei şi construcţiilor) devine preponderent. Sectorul serviciilor (terţiar) a fost mereu bine reprezentat mai ales datorită caracterului de oraş universitar important al ţării.

Structura etnică a oraşului Iaşi în perioada de care ne ocupăm a fost una omogenă. Singura minoritate reprezentativă pentru regiune, cea evreiască, „a beneficiat" de intervale (1948-1952 şi apoi după 1961) în care a putut migra, în condiţiile severe impuse de regimul comunist, spre Israel. În anul 1960 în regiunea Iaşi[19] exista o populaţie de 934.292 de locuitori din care: 914.966 români, 16.667 evrei, 922 ţigani (rromi), 287 maghiari, 142 germani, restul fiind alte minorităţi[20]. În ceea ce priveşte oraşul Iaşi, la recensământul din 1977, 98,8% din ieşeni s-au declarat români în timp ce evreii reprezentau 0,7% din total (2.011 persoane), maghiarii 0,21%, germanii 0,06% iar celelalte minorităţi erau simbolic reprezentate[21].

3. Evoluţii economice

Oraşele au reprezentat întotdeauna polii fundamentali ai dezvoltării economice, vectorii înnoirii şi schimbării, în regiunile şi ţările în care au fost întemeiate. Fireşte, oraşul Iaşi nu a constituit o excepţie, iar în perioada modernă şi contemporană s-a afirmat, în primul rând, în calitate de centru important al istoriei, ştiinţei şi culturii şi mai puţin ca un mare pol industrial al ţării. În condiţiile procesului de modernizare, industrializarea – aşa cum bine se ştie – joacă unul din cele mai importante roluri. Acesta este şi motivul pentru care ne vom opri mai întâi asupra acestui aspect al evoluţiei economice a oraşului. Dezvoltarea sa industrială susţinută şi amplă – desigur, în paradigma industrializării socialiste – s-a petrecut abia începând cu anii '60 ai secolului trecut. Vechiul profil textil-alimentar ce caracteriza industria ieşeană până spre mijlocul secolului trecut a fost treptat completat şi înlocuit cu unul în care a început să domine industria grea, electrotehnică şi cea constructoare de maşini. Spre sfârşitul perioadei de care ne ocupăm, la finele deceniului 9, Iaşul realiza aproximativ 2,2% din producţia industrială a întregii ţări. În aceeaşi perioadă aproximativ 59% din populaţia activă a oraşului era ocupată în industrie şi construcţii. Putem aprecia că în toată perioada analizată principala caracteristică a dezvoltării economice şi mai ales industriale a oraşului a fost cea extensivă.

Cea de-a doua conflagraţie mondială şi operaţiunile militare din vara anului 1944 au avut grave repercusiuni asupra oraşului Iaşi şi a locuitorilor săi. Operaţiunile de evacuare şi mai apoi luptele duse în jurul şi interiorul oraşului au destabilizat puternic viaţa economică şi industrială a urbei. În momentul încheierii războiului în Europa, în

---

[18] *Ibidem.*

[19] Regiunea Iaşi, unitate teritorial administrativă, avea în 1960: 11.100 km2, 7 raioane, 5 oraşe, 222 de comune şi 983 sate.

[20] *Anuarul statistic R.P.R 1961*, p.74.

[21] *Geografia municipiului Iaşi* , p.169.

mai 1945, îşi desfăşurau activitatea în Iaşi 20 de fabrici şi ateliere dintre care cele mai reprezentative erau Atelierele Nicolina, fabrica „Textila" din Copou, fabrica „Ţesătura" şi fabrica de ţigarete C.A.M. În acelaşi an s-a constituit Comitetul regional pentru reconstrucţia Moldovei, iar printr-un jurnal al Consiliului de Miniştri s-a înfiinţat „Oficiul de reconstrucţie a Moldovei"[22]. Aceste organisme au vizat în mod evident refacerea economică după război şi dezvoltarea acestei regiuni – implicit a oraşului Iaşi – în sens industrial. Seceta din perioada imediat postbelică (1945-1947), în ciuda înfiinţări C.A.R.S. (Comitetul de ajutorare a regiunilor secetoase) şi a activităţii acestuia, a impietat în mod major asupra evoluţiilor economice din regiune şi din Iaşi. În analiza acestei perioade, din punct de vedere a dezvoltării industriale, nu se poate face abstracţie de procesul general de comunizare a ţării şi de măsurile abrupte şi succesive (crearea de oficii industriale, etatizări, stabilizări ş.a.) care au influenţat evoluţiile din domeniul economiei.

Odată cu instaurarea Republicii Populare Române (30 decembrie 1947) s-a deschis calea naţionalizărilor (cea mai importantă şi amplă la 11 iunie 1948 când în Iaşi au fost naţionalizate 13 întreprinderi textile şi Uzina Electrică a oraşului[23]) şi exercitării unui control cvasitotal asupra industriei şi, în general, asupra întregii economii româneşti. Industrializarea socialistă a fost fundamentată primordial pe criterii ideologice şi s-a urmărit prin promovarea ei asiduă dobândirea unei legitimităţi bazate şi pe factorul economic de către regim şi partidul unic. Industrializarea a presupus nu numai alocarea unei ponderi importante din investiţii acestei ramuri[24], ci şi asigurarea cu materii prime, forţă de muncă, resurse energetice şi de apă industrială. În cazul oraşului Iaşi o bună parte din materia primă pentru industria uşoară a fost asigurată din regiunea limitrofă, în timp ce pentru industria grea şi cea chimică sursele de aprovizionare s-au aflat la distanţe relativ apreciabile[25]. În ceea ce priveşte forţa de muncă şi mai ales calificarea acesteia, tradiţia învăţământului ieşean de toate gradele a fost un important atu. Sursele energetice au fost asigurate de racordarea oraşului la sistemul energetic naţional prin liniile de 110 KV Roman – Iaşi (1957), 220 KV Borzeşti – Iaşi (1974) şi cea de 400 KV realizată în 1981. De asemenea, în 1966 a intrat în funcţiune Centrala electrică şi de termoficare cu o capacitate iniţială de 50 MW amplificată la 100 MW in 1972 şi 1979, pentru ca în ultimul deceniu al socialismului (1981) să se adauge o nouă centrală – C.E.T. II, lângă Holboca – care funcţionează pe bază de cărbune[26]. Apa industrială a fost asigurată cu oarecare dificultate din sursele Timişeşti şi Prut.

Dinamica producţiei industriale a fost mai ridicată în Iaşi decât media naţională, aceasta şi datorită slabei dezvoltări industriale anterioare. Astfel, în perioada 1951 - 1965 la un ritm mediu anual de creştere a producţiei industriale a ţării de 14%, fosta regiune Iaşi a înregistrat un ritm mediu de 18,9%[27]. În anul 1985 valoarea producţiei globale a fost de 85 de ori mai mare ca în 1938, de 30 de ori mai mare faţă de 1960 şi de 11 ori mai

---

[22] Aurel Loghin, Ion Agrigoroaiei, Emilian Bold, *op. cit*., p. 122.
[23] Dumitru Şandru, Ioan Saizu, Petre Tacu*, Dezvoltarea industriei textile ieşene în anii regimului de democraţie populară*, în „Revista arhivelor" nr. 2, 1960, p. 42.
[24] Spre exemplu: 59% din investiţii în perioada 1966-1970 şi 65% în intervalul 1971-1975.
[25] Pentru industria siderurgică materiile prime au fost aduse de la Galaţi, Hunedoara, Reşiţa, Călan, Vlăhiţa etc., pentru industria chimică de la: Câmpina, Oneşti, Brazi, Piteşti, Timişoara, Cluj, Bucureşti ş.a.
[26] Album, *Dezvoltarea judeţului Iaşi 1944-1969*, Iaşi, 1969.
[27] Aurel Loghin, Ion Agrogoroaiei, Emilian Bold, *op. cit.,* p. 130.

mare decât în 1965[28]. Privit în perspectivă istorică, numărul întreprinderilor industriale din oraşul Iaşi a evoluat de la 28 în 1959 la 35 în 1969 şi a ajuns la 40 în 1989. După forma de subordonare, din cele 40 de întreprinderi care formau zestrea industrială a urbei în ultimul deceniu al socialismului 31 erau republicane (94,5% din producţia globală a Iaşului), una locală (Întreprinderea de prestări de servicii, construcţii şi industrie mică cu o pondere de 2,7% din producţie) şi 8 cooperatiste (2,4%). Atelierele meşteşugăreşti particulare aveau o pondere de doar 0,4% din producţie.

Principalele ramuri industriale dezvoltate în oraşul Iaşi au fost, în perioada de care ne ocupăm, următoarele: industria constructoare de maşini şi a prelucrării metalelor, industria metalurgică, industria energiei electrice şi termice, industria chimică şi farmaceutică, cea a materialelor de construcţii şi a prelucrării lemnului. Acestea s-au adăugat ramurilor tradiţionale cum ar fi industria alimentară şi cea a textilelor şi confecţiilor. Dintre obiectivele industriale importante construite şi dezvoltate în perioada postbelică, până în decembrie 1989, unele merită amintite în mod special[29]. Facem acest lucru deoarece în perioada post 1989 multe dintre aceste obiective – „zestrea" industrială a urbei – au dispărut fie ca urmare a incompetenţei manageriale sau datorită lipsei de adaptabilitate la condiţiile noii economii de piaţă, fie datorită unor privatizări nereuşite sau transformării lor în afaceri imobiliare.

Dacă în domeniul industriei energiei electrice şi termice am amintit marile obiective, vom completa doar precizând că la sfârşitul anilor '80 producţia anuală de energie electrică tindea spre 700 mil. KWh şi se planificase asigurarea căldurii pentru 40.000 de apartamente. În ceea ce priveşte industria constructoare de maşini şi a prelucrării metalelor, ea a reprezentat la sfârşitul perioadei socialiste circa o treime în structura industriei ieşene, fiind reprezentată de mari obiective industriale precum: Combinatul de Utilaj Greu (C.U.G.), Întreprinderea Mecanică „Nicolina", „Tehnoton", Întreprinderea de Piese Auto (I.P.A.), Întreprinderea de Utilaje, Piese de Schimb şi Reparaţii (I.U.P.R.S.), Întreprinderea de maşini Agregat şi Maşini-Unelte Speciale (I.M.A.M.U.S.), Întreprinderea Mecanică a Agriculturii şi Industriei Alimentare (I.M.A.I.A.) şi Întreprinderea Mecanică „Bucium". Cu excepţia Întreprinderii Mecanice „Nicolina" ale cărei începuturi datează încă din anul 1896, toate celelalte au fost înfiinţate în intervalul 1945-1989. „Nicolina" a fost constant modernizată şi reprofilată ajungând ca la începutul deceniul 9 al secolului trecut să realizeze 6% din valoarea producţiei industriale a oraşului. Combinatul de Utilaj Greu „Fortus", intrat în construcţie în anii 1975-1976, şi-a concentrat producţia în două fabrici: una metalurgică (oţelărie, turnătorie

---

[28] Pentru mai multe detalii, inclusiv evoluţia pe ramuri industriale vezi: *Geografia municipiului Iaşi*, p. 181-182.

[29] Datele referitoare la obiectivele industriale care au fost înfiinţate şi au funcţionat în oraşul Iaşi în perioada 1944-1989 provin din mai multe surse, multe dintre ele redactate de Secţia de propagandă a Comitetului judeţean Iaşi al P.C.R., dintre care amintim: *Regiunea Iaşi – Cifre şi fapte*; *Fabrica „Ţesătura" – File de monografie*, Iaşi, 1971; *Coordonate ieşene XXX*, Iaşi, 1974; *Judeţul Iaşi 75. Împliniri şi perspective; Iaşi 71. Geografie continuă*; *Oraşul Iaşi – Cifre şi fapte*; Iaşi 72; *Combinatul Industrial de Morărit şi Panificaţie – File de monografie*, Iaşi, 1971; *Uzina metalurgică – File de monografie*, Iaşi, 1971; *Combinatul de exploatare şi Industrializare a Lemnului – File de monografie*, Iaşi 1971; *Dezvoltarea industrială a Regiunii Iaşi*, f.a., Ion Istrati, *Iaşul nostru*, Iaşi, f.a.; idem, *Străvechiul Iaşi întinereşte*, Bucureşti, 1962; *Iaşul, pe coordonatele luminoase ale socialismului*, Iaşi, f.a.; Ion Şandru, C. Mihăilescu, V. Băcăuanu, *Iaşi. Monografie*, Bucureşti, 1980; M. Apăvăloaie, N. Barbu, V. Băcăuanu, *Geografia municipiului Iaşi*, Iaşi, 1987 ş.a.m.d. Lucrarea cea mai completă din acest punct de vedere şi redactată ştiinţific este aceasta din urmă, coordonată de Nicolae Barbu şi Alexandru Ungureanu.

de oţel, fontă, neferoase ş.a.) şi alta constructoare de maşini (utilaj metalurgic, hidroenergetic, minier, tehnologic etc.). În 1983 Combinatul avea 9000 de angajaţi, numărul lor urmând să crească până în 1990 la 23.500. Întreprinderea „Tehnoton" a intrat în funcţiune în anul 1974 producând radioreceptoare pentru piaţa românească. Treptat producţia s-a diversificat şi a ajuns ca 28% din producţie să fie exportată. Întreprinderea de Piese Auto s-a constituit şi ea în 1974, având beneficiari atât pe piaţa românească, cât şi pe cea internaţională. În acelaşi an şi-a început producţia şi Întreprinderea Mecanică „Bucium". Întreprinderea de Maşini-Agregat şi Maşini-Unelte Speciale (I.M.A.M.U.S.) a intrat în producţie în 1976 cu trei secţii exportând în Franţa şi în ţările socialiste ale vremii. I.U.P.R.S. (Întreprinderea de Utilaje, Piese de Schimb şi Reparaţii) a activat încă din anii '50 sub numele de „Staţia de Utilaje nr. 5".

Din 1970, cu un sediu nou şi cinci secţii de producţie, s-a individualizat în peisajul industriei ieşene. În fine, Întreprinderea Mecanică a Agriculturii şi Industriei Alimentare (I.M.A.I.A.) a avut la origine un mic centru mecanizat din anul 1948, pentru ca din 1973 să primească noul nume şi să se dezvolte într-un ritm accentuat.

Industria metalurgică a apărut în Iaşi în anul 1963 odată cu construirea Uzinei Metalurgice. Specializată, mai cu seamă, în producţia de ţevi şi profile, „Tepro" Iaşi şi-a crescut producţia constant exportând aproape 40% din producţia realizată şi fiind principalul furnizor de ţevi pentru economia naţională.

Industria chimică şi farmaceutică a fost reprezentată cu precădere de Întreprinderea de Antibiotice, Combinatul de Fibre Sintetice „Terom" şi Întreprinderea de Prelucrare a Maselor Plastice „Moldoplast". Întreprinderea de Antibiotice a produs în 1955, anul înfiinţări sale, prima şarjă de penicilină românească. Până în 1985 numărul sortimentelor de medicamente a trecut de 120 iar producţia a ajuns la peste 670.000 kg. „Antibiotice" a exportat peste 30% din producţie în 25 de ţări, fiind deopotrivă un gigant al industriei farmaceutice româneşti. Combinatul de Fibre Sintetice (C.F.S.) a început să producă din 1969 valorificând materia primă de la Brazi şi Borzeşti şi ajungând la o producţie de 55.000 tone de fibre sintetice anual în ultimul deceniu al socialismului. „Moldoplast"-ul a început producţia în 1963 şi a ajuns la peste 1000 de sortimente de produse cu un export semnificativ în peste 20 de ţări ale lumii.

Industria materialelor de construcţii a cunoscut o rapidă dezvoltare în acord cu evoluţia industrială şi urbanistic-edilitară a oraşului Iaşi. În 1952 a intrat în funcţiune fabrica de cărămizi de la Bucium cu o producţie de 4 milioane de cărămizi anual. În perioada 1960- 1985 această ramură a înregistrat o creştere de peste 46 de ori, ea fiind reprezentată de I.M.C. (Întreprinderea de Materiale de Construcţii) care s-a dezvoltat treptat: în 1967 secţie de cărămizi, în 1971 de granulit şi blocuri uşoare de zidărie, în 1973 prefabricate de beton şi ţigle etc.

Industria de exploatare şi prelucrare a lemnului a avut drept principal reprezentant Întreprinderea de Prelucrare a Lemnului (I.P.L.) „Moldomobila", intrată în funcţiune în anul 1960, care a ajuns la 6 secţii în 1989. De remarcat că peste 95% din producţia de mobilă realizată aici a fost destinată exportului.

Industria textilă şi a confecţiilor a fost una tradiţională la Iaşi, spre sfârşitul perioadei socialismului deţinând circa 14% în structura industrială a oraşului. În 1950 Iaşul deţinea 2,6% din producţia de fire de bumbac a ţării, procentajul crescând la 8% după un deceniu.

În 1959 industria textilă ieşeană producea 3865 tone fire de bumbac, peste 20 de milioane

m.p. de ţesături de bumbac şi peste 2,7 milioane tricotaje. Dintre unităţile reprezentative ale acestui sector industrial amintim aici: Întreprinderea de in şi cânepă „Textila”, Întreprinderea „Ţesătura”, Ţesătoria de mătase „Victoria”, Întreprinderea de Tricotaje „Moldova” şi Întreprinderea de Confecţii şi Stofe Tricotate „Iasiconf”. „Textila” a fost înfiinţată în 1886, fiind una din cele mai vechi întreprinderi industriale ale oraşului, ea ajungând la trei secţii cu o capacitate de filare de 850 tone anual şi producând aproape 9 milioane m.p. de ţesături.

Întreprinderea „Ţesătura”, înfiinţată în 1910, a fost una din cele naţionalizate în 1948. În 1949 mai multe fabrici au fost comasate cu „Ţesătura” care, prin modernizări succesive, a ajuns să producă în ultimele două decenii ale socialismului peste 22 milioane m.p. de ţesătură anual. Circa 40% din producţie s-a exportat în peste 20 de ţări ale lumii. Întreprinderea de Confecţii şi Stofe Tricotate a început să funcţioneze din 1959 iar din 1975 a dobândit un nou sediu în zona industrială a oraşului. Întreprinderea de Tricotaje „Moldova” – constituită în 1951 – a intrat în funcţiune în aceeaşi zonă industrială a oraşului în anul 1965, desfăşurându-şi activitatea în trei secţii de producţie. În fine, Ţesătoria de mătase „Victoria”, cea mai mare unitate de profil din ţară în anii socialismului, a intrat în funcţiune în 1969 şi a ajuns la o capacitate de circa 30.000 m.p. în anii ’80 ai secolului trecut.

Industria alimentară a ocupat un loc important în sectorul economic al oraşului având o pondere de circa 13% în structura valorică a industriei ieşene. Dintre numeroasele întreprinderi şi obiective industriale care au activat în acest segment am aminti doar: Întreprinderea de Ţigarete, înfiinţată în 1872. Întreprinderea de Bere şi Spirt cu două fabrici: „Zimbru” în Păcurari şi alta în zona industrială – împreună cele două au ajuns la o producţie de circa 400.000 hl de bere şi 11.000 tone de malţ; Combinatul industrial de Morărit şi Panificaţie înfiinţat în 1968 cu patru secţii şi alte fabrici subordonate; Întreprinderea Viei şi Vinului (I.V.V.) care a prelucrat producţia podgoriilor şi livezilor din Iaşi şi Cotnari; Întreprinderea de Legume şi Fructe (I.L.F.) amplasată din 1970 în zona industrială; Fabrica de Ulei „Unirea” înfiinţată în 1961, cu o capacitate de peste 51.500 tone (acoperea un sfert din producţia de ulei comestibil la nivel naţional); Întreprinderea de Comercializare şi Industrializare a Laptelui (I.C.I.L.) care funcţionează din 1971 tot în zona industrială de SE a oraşului; Întreprinderea de Industrializare a Cărnii (Abatorul, fabrica de preparate de carne, fabrica de gheaţă, antrepozitul frigorific).

Celelalte ramuri industriale cum ar fi industria poligrafică, pielărie, încălţăminte ş.a. au deţinut o pondere mai mică (circa 2%) în industria oraşului Iaşi.

Este evident – după cele prezentate mai sus – că în perioada de care ne ocupăm dezvoltarea industrială a Iaşului a atins cote din cele mai înalte raportate la întreaga sa istorie. Totodată, subliniem că această dezvoltare a fost una predominant extensivă şi s-a încadrat în paradigma industrializării socialiste, aşa cum a fost ea gândită şi înfăptuită în economia centralizată şi de comandă.

4. Infrastructura urbană: alimentarea cu apă, canalizarea, încălzirea şi transportul public

Chiar dacă, în mod limpede, termenul de infrastructură urbană cuprinde o paletă mult mai largă decât cea referitoare la alimentarea cu apă, canalizarea, încălzirea şi transportul public, în cele ce urmează ne vom concentra asupra acestor aspecte considerate fundamentale de noi în evoluţia istorică a oraşului Iaşi în perioada postbelică. Urbanizarea masivă în ritmuri accentuate, industrializarea socialistă parazitată ideologic, omogenizarea şi asimilarea socială dictată de rigorile impuse de regimul comunist, în fine, toată pletora de procese şi fenomene care au marcat viaţa economico-socială în anii regimului trecut au presupus impunerea unui sistem de comandă centralizat prin care controlul asupra populaţiei să poată fi exercitat aproape discreţionar. În acest sens, şi în cazul României – implicit al oraşului Iaşi – Directiva N.K.V.D.-ului[30] de la sfârşitul celui de-al doilea război mondial cu privire la controlul populaţiei urbane din „imperiul roşu" şi ţările satelite s-a aplicat constant. Aceasta indica, printre altele, un mecanism de coerciţie socială exhaustivă prin concentrarea într-un singur punct a controlului accesului populaţiei la apă, lumină, căldură, transport în comun şi la restul utilităţilor pe care le presupune viaţa citadină contemporană.

Situat într-o zonă deficitară sub aspectul resurselor de apă, Iaşul a fost nevoit să apeleze la surse de apă aflate la distanţe relativ mari (Timişeşti şi, mai apoi, Prut). Dezvoltarea urbană continuă a necesitat constant creşterea cantităţii de apă industrială şi potabilă pe tot parcursul perioadei investigate de noi. Sursa Timişeşti (prima conductă de aducţiune realizată în 1910) prezintă calităţi deosebite în ceea ce priveşte potabilitatea, dar în anii secetoşi ea nu poate să furnizeze decât circa 60% din debitul proiectat. Sursa Prut (prima conductă de aducţiune din Prut a fost realizată în 1957) a fost folosită în primul rând pentru apa industrială şi pentru compensarea deficitului de apă potabilă prezentând avantajul unui debit mai constant asigurat de amenajarea hidrotehnică de la Stânca-Costeşti. Cele două prize de pe Prut şi cele patru fire de aducţiune de la priza Ţuţora au asigurat în totalitate apa industrială a oraşului.

În ceea ce priveşte dinamica consumului de apă a oraşului ea a crescut de peste 25 de ori în ultimul deceniu al socialismului faţă de anul 1950. Reţeaua de distribuţie a apei a crescut de la 128 km în 1950 la 130 km în 1955, 179 km în 1960, 239 km în 1965, 286 km în 1970, 344 km în 1980 şi 441 km în 1985 fiind strâns legată de dezvoltarea urbanistică a oraşului[31]. Consumul casnic a ajuns în anii '80 la circa 40% din total marcând o creştere spectaculoasă (circa 20% în anii '50).

În august 1944, aflate în retragere, trupele germane au distrus podul de peste râul Siret, pod care susţinea conducta de aducţiune de apă de la Timişeşti. Repusă în funcţiune temporar în 1944, conducta va fi avariată din nou în iarna anului 1945 lăsând Iaşul să se aprovizioneze doar cu apa provenită din Ciric, Valea Seacă şi Repedea. Din mai 1945 a reînceput aprovizionarea cu apă din sursa Timişeşti şi lucrările de reparaţii şi consolidare a conductei au continuat până în decembrie 1947 când apa a putut fi distribuită non stop în oraş[32]. În prima parte a anului 1948, ca urmare a unui ordin al Ministerului Afacerilor Interne din ianuarie, Întreprinderea Municipală Iaşi[33] – cea care se ocupa şi de distribuţia

---

[30] Poliţia politică în U.R.S.S. „Strămoşul" K.G.B.-ului.

[31] *Geografia municipiului Iaşi*, p. 266

[32] Vezi detalii semnificative în acest sens în Nicolae Peiu, Dionisie Simionescu, *Lungul drum al apei către Iaşi. Istoricul aducerii apei în dulcele târg*, Iaşi, 1995, cap. XX, p. 121-127. Această lucrare serveşte drept sursă şi detaliilor tehnice invocate mai jos şi referitoare la alimentarea cu apă a oraşului Iaşi.

[33] A fost organizată în iunie 1944.

apei în urbe – s-a contopit cu Întreprinderea Comunală Iaşi (fosta Societate de Electricitate şi Tramvaie) sub denumirea E.T.A.C.S.[34] (Electricitate, Tramvaie, Apă, Canal, Salubritate), unitate naţionalizată la 11 iunie 1948. Noua entitate trecută în subordinea autorităţii locale va administra toate activităţile comunale în acord cu nevoile locuitorilor oraşului. La începutul anilor '50 au fost elaborate o serie de propuneri, având drept autor pe inginerul şef Petru Nazarenco[35], în vederea îmbunătăţirii în perspectivă a aprovizionării cu apă a oraşului. Dintre soluţiile propuse se remarcă aducerea apei din Siret pe un canal, eventual navigabil, de 75 km dublat de construcţia la Criveşti a unei hidrocentrale (proiect nerealizat); dublarea conductei de aducţiune de la Timişeşti – în lungime de 102 km – cu sporirea debitului adus la Iaşi cu 20.000 mc/zi; aducerea apei din râul Prut (20.000 mc/zi); realizarea unui rezervor de 10.000 mc capacitate în Păcurari etc. În epocă s-a acordat prioritate recondiţionării conductei de aducţiune de la Timişeşti şi realizării rezervorului de apă din zona Păcurari. Lucrările la aceste obiective au fost definitivate în mai 1956 şi au creat premisele favorabile industrializării Iaşului (spre exemplu, Întreprinderea de Antibiotice, pusă în funcţiune în 1955, a fost aprovizionată cu apă din aducţiunea Timişeşti – 2000 mc/zi).

În mai 1957 a luat fiinţă Întreprinderea Comunală Apă, Canal, Băi (I.C.A.C.B.) prin desprinderea de fosta unitate E.T.A.C.S.[36] Accentuarea ritmului industrializării oraşului şi creşterea populaţiei din a doua parte a anilor '50 şi din următorul deceniu au presupus o creştere constantă a nevoii de apă, sursa Timişeşti, singura de altfel, dovedindu-se insuficientă (16.000 mc/zi în 1955). Se impunea realizarea unei noi aducţiuni de apă dintr-o sursă mai apropiată decât cea de la Timişeşti şi astfel s-a ajuns la soluţia aprovizionării oraşului cu apă din râul Prut. Din mai 1956 şi până în iulie 1957 au durat lucrările pentru noua aducţiune. O a doua etapă de extindere a alimentării cu apă din râul Prut s-a desfăşurat între anii 1962-1965 pornindu-se de la realitatea înfiinţării de noi obiective industriale (Fabrica de ulei „Unirea", Uzina metalurgică ş.a.m.d.), de la creşterea populaţiei şi de la nevoile de consum din ce în ce mai mari estimate la circa 180.000 mc/zi. Pentru decantarea apei din Prut s-a amenajat lacul Chiriţa (1964), iar pentru tratarea apei potabile staţia de la Şorogari.

În perioada 1970-1973 a fost realizată cea de-a doua conductă Timişeşti - Iaşi care a crescut debitul total al acestei surse la 130.000 mc/zi. În oraş s-au executat în zona Aurora două rezervoare de câte 10.000 mc (1976), la staţia de pompare din Păcurari s-au realizat alte două rezervoare de 10.000 mc (1980) şi alte două de 2.000 mc la Breazu. Sursa Prut a cunoscut şi ea o extindere prin intermediul lucrărilor executate între anii 1977 şi 1980. Staţia de tratare a apei de la Chiriţa a fost extinsă şi modernizată, din 1985 atingând capacitatea de prelucrare de 650 l/s. La staţia de tratare Şorogari s-au construit două noi rezervoare de câte 5.000 mc (1980) şi astfel apa din Prut asigură nu numai nevoile industriale, ci şi pe cele de apă potabilă pentru populaţie.

În ceea ce priveşte reţeaua de canalizare a oraşului[37], aceasta a crescut de la circa 68 de km în perioada interbelică la 111,4 km în 1965 şi la circa 365 km spre sfârşitul

---

[34] În martie 1956 serviciile de salubritate sunt desprinse din această unitate care va deveni E.T.A.C.

[35] Biografia acestui merituos inginer, absolvent în 1933 al cursurilor Facultăţii de Ştiinţe din Iaşi, poate fi consultată în lucrarea Constantin V. Ostap, Eugenia G. Ursescu, *Monografia trasportului public de călători din municipiul Iaşi. 1898-1998*, Iaşi 1998, p. 104-105.

[36] În 1964 şi-a schimbat denumirea în Întreprinderea comunală de apă canal gaze şi băi (I.C.A.C.G.B).

[37] Datele provin din lucrarea Nicolae Peiu, Dionisie Simionescu, *op. cit.*, cap. XXIII, p. 145-151 şi din *Geografia municipiului Iaşi* , p.274-275.

perioadei de care ne ocupăm. Canalizarea apelor uzate s-a făcut în sistem unitar cu deversarea în râul Bahlui. Reţeaua de canalizare a fost formată din două tipuri de colectoare (principale şi secundare). Lungimea totală a colectoarelor principale a ajuns la 21 km în anii ’80. După 1967 au fost prelungite reţelele vechilor colectoare şi s-au construit unele noi. Între anii 1969 - 1975 a fost construită staţia de epurare a apelor uzate din municipiul Iaşi care a fost extinsă în anul 1984 şi, respectiv, 1987. Capacitatea de prelucrare şi epurare a apelor uzate a ajuns la 4.200 l/s (circa 363.000 mc/zi) în ultimul deceniu al socialismului.

Încălzirea urbană a reprezentat şi reprezintă încă una dintre problemele cele mai spinoase ale marilor aglomerări umane din oraşele ţării. Conform ideologiei epocii încălzirea s-a realizat în sistem centralizat, agentul termic folosit fiind apa fierbinte furnizată de Centrala Electrică şi de Termoficare a oraşului. După darea sa în funcţiune în Iaşi (CET I în 1966) a livrat 135 Gcal/h din care aproape jumătate au fost destinate încălzirii urbane. Treptat CET I s-a dezvoltat ajungând la finele anilor ’80 să furnizeze din cele 6 cazane ale sale în sistemul de termoficare urbană 756 Gcal/h. Odată cu intrarea în funcţiune a CET II (Holboca) s-a asigurat un spor de 360 Gcal/h începând cu 1982. Sistemul centralizat de termoficare este format din conducte magistrale din care se ramifică conducte spre punctele de termoficare unde cu ajutorul schimbătoarelor de căldură se produce agentul secundar (apa caldă menajeră). Reţeaua de termoficare (aproape 100 km) număra spre sfârşitul perioadei peste 100 de puncte termice şi asigura căldura în peste 77% dintre locuinţele ieşenilor. În zona centrală a oraşului şi în Copou au funcţionat centrale termice independente pe bază de gaz metan, iar în zonele periferice şi nesistematizate din intravilan s-au folosit în continuare combustibili solizi. Criza energetică din România socialistă a anilor ‘80 (din anul 1981 industria energetică a fost militarizată) a determinat în multe rânduri (mai ales în iarna anului 1983) ca populaţia oraşului să sufere de frig în timpul iernii în condiţiile aberante ale economiei de energie electrică şi termică impusă populaţiei. Această nemulţumire a contribuit şi ea la izbucnirea din 1989 precum şi la lipsa de încredere din anii ’90 manifestată faţă de sistemul centralizat de încălzire[38].

Alimentarea cu gaze naturale a Iaşului s-a realizat începând cu anul 1963, când urbea a fost racordată la reţeaua naţională de distribuţie. S-au construit două magistrale iar distribuţia în intravilan s-a realizat prin trei staţii principale cu o capacitate totală de circa

250.000 mc/h. Extinderea reţelei în intravilan s-a făcut mai ales după anul 1980 când consumul casnic a început să crească simţitor. În 1983 peste 70.000 de apartamente au fost alimentate cu gaze naturale. Firesc, cele mai mari consumatoare de gaz au fost unităţile industriale care au folosit aproximativ 90% din gazul livrat în oraş.

În ceea ce priveşte alimentarea cu energie electrică trebuie amintit că între 1950 şi 1956 singura sursă o reprezenta uzina electrică comunală a cărei capacitate a fost mărită treptat

cu noi grupuri electrogene şi care a ajuns la o putere instalată de 18.600 cp, devenind astfel cea mai mare uzină electrică comunală din ţară[39]. După conectarea cu sistemul energetic naţional (decembrie 1957), grupurile electrogene au fost transferate

---

[38] Mulţi dintre locuitorii Iaşului, ca şi cei ai mai multor oraşe din România, au renunţat după 1990 la sistemul centralizat de încălzire, preferând centralele de bloc sau individuale.

[39] Constantin Ostap, Ion Mitican, *op. cit.*, p. 175.

altor comunităţi din ţară. În mod evident, producţia de energie electrică a crescut constant de la 19,5 milioane kwh în 1950 ajungând la peste 916 milioane kwh în 1985. Cei mai mari consumatori au fost cei industriali şi transportul public electric intravilan, consumul casnic reprezentând puţin peste 7% din totalul energiei consumate. În ultimul deceniu al socialismului numărul abonaţilor casnici s-a situat la peste 90.500 iar iluminatul public – circa 1% din consumul total de energie electrică - a ajuns la 423 km în intravilan faţă de 245 km în anul 1965.

Ca şi în cazul tuturor marilor aglomerări urbane problema asigurării transportului public de călători în spaţiul ntravilan a constituit una dintre chestiunile importante ale dezvoltării vieţii citadine în acord cu standardele modernităţii. Din acest punct de vedere datorită reliefului oraşului (cadrul natural) şi a dezvoltării sale tentaculare au trebuit să fie depăşite unele impedimente generate fie de versanţi abrupţi ai colinelor pe care este situat oraşul, fie de evoluţia sa teritorială. În perioada postbelică şesul Bahluiului a constituit o zonă predilectă de dezvoltare urbană – aici fiind concentrate majoritatea obiectivelor industriale şi marile cartiere de locuinţe nou construite (Cantemir, Alexandru cel Bun, Dacia ş.a.) – şi, în consecinţă, axele majore ale transportului public în comun au fost dezvoltate pe axa E-V care întretaie axa Copou – Socola. În cazul oraşului Iaşi nu s-a dezvoltat o reţea inelară completă, cum a fost în situaţia altor oraşe (Bucureşti, ar fi un bun exemplu) şi această problemă este încă una extrem de actuală în zilele noastre.

Vechile cartiere ale urbei, unele polinucleare, au avut o reţea stradală dominată de străzi înguste, lucru ce explică alegerea ecartamentului mic al liniilor de tramvai[40].

Distrugerile provocate de cel de-al doilea război mondial, când oraşul Iaşi şi împrejurimile sale au fost câmp de luptă, au afectat grav şi transportul public. Reţeaua de contact a tramvaielor a fost distrusă în bună măsură – până în februarie 1945 au fost refăcuţi 10 km de reţea dublă şi s-a renunţat la alţi peste 7 km – iar din cele 45 de vagoane existente erau în stare bună de funcţionare doar 14[41]. Principalele rute acoperite de transportul cu tramvaiul în a doua jumătate a deceniului 5 al secolului trecut au fost Fundaţia Ferdinad – Vidraşcu, Bariera Păcurari – Palatul Administrativ, Piaţa Unirii – Gară, Podu Roş – Socola şi Podu Roş – Nicolina (în septembrie 1946 a fost construit podul de beton, Podu Roş, peste Bahlui). Linia Sărărie a fost pusă în funcţiune în 1948. Numărul vagoanelor de tramvai funcţionale a rămas constant sub 20 până în toamna anului 1948, aşa cum o reflectă presa şi documentele vremii. După construirea rondurilor de tramvai de la Gară şi Abator (noiembrie 1948) şi creşterea numărului de vagoane aflate în circulaţie (35 în 1950)[42] în Iaşi existau la debutul anilor ’50 următoarele trasee: linia 1, Copou – Socola (8,258 km); linia 2, Păcurari – Nicolina (7,246 km); linia 3, Gară – Abator (5,691 km) şi linia 4, Sărărie (3,042 km).

Începând cu anul 1954 au fost reintroduse în Iaşi autobuzele, odată cu achiziţionarea a 3 autobuze ZISS (19 km de traseu în 1955). În 1956, Iaşul avea o zestre de 19 autobuze de producţie sovietică cu care au fost transportaţi circa 5,5 milioane de călători. În 1960 numărul total al autobuzelor a crescut la 48, deservind 10 linii cu o

---

[40] Doar oraşul Arad a mai aplelat la acest tip de ecartament.

[41] Constantin V. Ostap, Eugenia G. Ursescu, *op. cit.*, p.107.

[42] Datele tehnice şi statistice furnizate în paragrafele dedicate trasportului de călători provin din monografia dedicată transportului public de călători în Iaşi, din lucrarea semnată de Aurel Loghin, Ion Agrigoroaiei şi Emilian Bold, din cea coordonată de Nicolae Barbu şi Alexandru Ungureanu, toate citate mai sus, precum şi din broşurile ocazionale editate în Iaşi cu prilejul alegerilor din perioada anilor „democraţiei populare” sau ai socialismului.

lungime de peste 66 de km. Tot în 1956 s-au achiziţionat 10 autoturisme „Pobeda” pentru serviciul de taximetrie care a fost reînfiinţat. În 1960 numărul taximetrelor a ajuns la 19 (15 „Pobeda” şi 4 „Volga”).

Din 1961 transportul public în comun a fost reorganizat într-o întreprindere de sine stătătoare (I.T.I. – Întreprinderea de Transport Iaşi) cu o zestre de 51 de vagoane moto de

tramvai şi 18 remorci deservind 4 trasee (traseul Socola – Nicolina a fost desfinţat în 1958), 54 de autobuze cu zece trasee şi 19 taximetre. În deceniul 7, odată cu debutul industrializării masive a oraşului şi al transformărilor presupuse de acest proces, transportul în comun ieşean a fost marcat de o serie de evenimente mai importante dintre care amintim: darea în circulaţie, în 1964, a traseului de tramvai Podul Roş – Baza 3, realizarea în 1967 a legăturii de tramvai prin strada Banu (traseul Copou cu cel sudic), desfiinţarea traseelor de tramvai Păcurari (1968) şi Podul Roş – Socola (1970) şi înlocuirea lor cu trasee de autobuz.

În 1959 s-au introdus şi primele tramvaie de tip I.T.B. înlocuite treptat şi foarte lent după 1978 cu familiarele tramvaie „Tatra” şi, din anul 1980, cu cele tip „Timiş”. În 1970 putea fi consemnată existenţa următoarelor mijloace de transport în comun: 128 tramvaie, 184 autobuze, 48 taximetre şi 5 furgonete. În următorul deceniu, marcat de cele două „şocuri petroliere” majore (1973 şi 1979), se constată în intervalul 1975-1978 o scădere a ponderii transportului electric şi apoi o revenire spectaculoasă a acestuia (peste 60% din numărul de călători transportaţi la mijlocul anilor ’80). În 1979, când fosta I.T.I s-a transformat în Întreprinderea Judeţeană de Transport Iaşi (I.J.T.L), numărul tramvaielor a ajuns la 162, cel al autobuzelor la 369 iar al taximetrelor la 89. În acelaşi an a fost dat în folosinţă traseul de tramvai nr. 5, Alexandru cel Bun – Zona Industrială, ca urmare a construcţiei pasarelei peste calea ferată ce asigură legătura directă a cartierului Alexandru cel Bun cu oraşul. Tot acum s-au înfiinţat şi liniile inel de tramvai 1 şi 4.

În anul 1985, aşa cum se anticipase încă din 1947, au fost introduse troleibuzele pe traseele Păcurari – Piaţa Independenţei – Socola şi Bucium – C.U.G., trasee ce însumau 15,5 km.

Anul următor au apărut şi familiarele maxi-taxi care au asigurat la început cu 5 vehicule ruta Piaţa Independenţei – Mircea cel Bătrân (circa 12 km).

În ultimul deceniu al socialismului a fost notabilă tendinţa de extindere a transportului în comun electric (tramvaie şi troleibuze), în anul 1986 ponderea lui fiind de 83% din totalul călătorilor transportaţi. Trebuie menţionat că în această perioadă s-au înregistrat mari deficienţe în domeniul transportului public de călători datorită politicii restrictive a regimului în domeniul energetic şi al transporturilor. Condiţiile de călătorie în mijloacele de transport în comun s-au degradat continuu, timpul de aşteptare în staţii a crescut foarte mult şi nemulţumirile cetăţenilor au devenit evidente pentru edili. În anul 1989 se aflau în

inventarul I.J.T.L. Iaşi: 242 de tramvaie, 45 de troleibuze, 139 autobuze şi 52 de taximetre. Chiar şi aceste cifre atestă declinul transportului în comun faţă de anii anteriori.

5. **Comerţul**

Indiferent de perioada istorică la care ne referim, oraşele au îndeplinit o funcţie comercială extrem de importantă. Mai mult, comerţul a fost, de cele mai multe ori,

impulsul primordial al apariţiei oraşelor şi al dezvoltării vieţii urbane. Oraşul Iaşi nu constituie o excepţie în acest sens, iar comerţul – chiar şi în condiţiile absenţei economiei de piaţă şi a prezenţei excesive şi strivitoare a unei economii centralizate şi de comandă – a reprezentat un aspect important al vieţii şi economiei citadine şi în anii socialismului. În acelaşi timp cu dezvoltarea urbană, cu sporul însemnat al populaţiei citadine, cu dezvoltarea sa în sens „socialist", un loc important în viaţa comunităţii ieşene l-a avut organizarea, dezvoltarea şi amplasarea reţelei comerciale în interiorul oraşului.

Distrugerile provocate de cea de-a doua conflagraţie mondială şi mai apoi comunizarea ţării cu noianul de măsuri dure şi arbitrare (etatizări, stabilizări monetare succesive, naţionalizări) au afectat activitatea comercială tradiţională şi au impus noi reguli în acest domeniu. Lungi perioade (primii ani postbelici şi ultimul deceniu al socialismului) au fost marcate de prezenţa cartelelor şi de „raţionalizarea" anumitor produse şi bunuri destinate consumului populaţiei (alimente, produse ale industriei uşoare şi bunuri de larg consum), lucru care a afectat major activitatea comercială subminată de grave distorsiuni induse de economia de comandă. Scurta existenţă a sistemului „mandatarilor", o formulă care accepta un minim de iniţiativă particulară, a evidenţiat, printre altele, gravele carenţe ale activităţii de desfacere cu amănuntul şi de alimentaţie publică aşa cum au fost ele reglementate de regim. Alături de comerţul oficial, „socialist", piaţa neagră a fost o realitate pentru toată România, implicit pentru un mare oraş cum e Iaşul.

La mijlocul anilor '60 reţeaua unităţilor comerciale de desfacere cu amănuntul şi de alimentaţie publică număra 624 de unităţi (în creştere cu peste 80 faţă de sfârşitul deceniului anterior), din care 207 erau magazine alimentare, 316 magazine cu diverse profiluri şi 101 cofetării, bufete, chioşcuri şi restaurante. În ultimii ani ai socialismului funcţionau 896 magazine (56% dintre acestea cu profil nealimentar) şi unităţi comerciale însumând o suprafaţă de peste 173.000 mp. Din punct de vedere al distribuţiei acestora în perimetrul oraşului zona centrală deţinea peste 35% din suprafaţa comercială a oraşului, iar marile cartiere deţineau fiecare între 6,6% şi 15,7% din total. În special după anii '60 s-au construit complexe comerciale (Magazinul universal „Moldova", Supermagazin „Copou" etc.) în marile cartiere ale oraşului şi, firesc, în zona centrală a acestuia diversificându-se şi profilul magazinelor. Cu toate acestea, în ultimele două decenii ale regimului comunist volumul mărfurilor desfăcute pe piaţa oraşului Iaşi nu a crescut decât de aproximativ 4,8 ori. În comerţul ieşean activau la sfârşitul perioadei de care ne ocupăm ceva mai mult de 13.000 de persoane din totalul populaţiei active a oraşului[43].

Reţeaua cooperaţiei meşteşugăreşti a fost şi ea prezentă într-o pondere mult mai mică în comerţul ieşean, ea fiind orientată mai mult spre localităţile din cuprinsul judeţului. Alături de pieţele agroalimentare tradiţionale ale oraşului cum au fost Hala Centrală, piaţa Independenţei (fostă Dimitrov), piaţa Nicolina, s-au construit noi pieţe în cartierele

Alexandru cel Bun, Tătăraşi, Păcurari ş.a.m.d.

Putem conchide că activitatea comercială în oraşul Iaşi a fost şi un bun indicator al puterii de cumpărare a populaţiei urbane, ca şi al nivelului de trai, implicit al indicelui dezvoltării umane.

---

[43] Datele invocate provin din diverse broşuri ale epocii şi din lucrările semnate de A. Loghin, I. Agrigoroaiei, Em. Bold, *op. cit.*, p. 168-169; *Geografia municipiului Iaşi* , p. 209-211.

6. Aspecte privind îngrijirea sănătăţii şi reţeaua sanitară

Cu o îndelungată tradiţie în domeniul instituţiilor dedicate îngrijirii sănătăţii, Iaşul a fost – şi a rămas – în acest segment o adevărată capitală regională. Beneficiind de o infrastructură relativ bine dezvoltată încă din perioada anterioară celui de-al doilea război mondial (dintre spitalele mai importante menţionăm: „Sf. Spiridon", „Cantacuzino-Paşcanu", Institutul de obstetrică şi ginecologie – provenind din Institutul Gregorian, „Socola", „Izolarea", Spitalul Casei de asigurări sociale, Spitalul militar şi multe alte spitale particulare), Iaşul şi-a consolidat această poziţie în anii socialismului. În mod evident, această evoluţie a fost puternic susţinută de faptul că oraşul Iaşi a fost un important centru de învăţământ medical (la toate nivelele) şi de cercetare în acest domeniu.

În deceniul 7 al secolului trecut funcţionau în Iaşi şapte spitale clinice, un sanatoriu antituberculos şi două spitale speciale (unul militar şi altul C.F.R.) cu o capacitate de peste 3.800 de paturi. În anii '80 funcţionau la Iaşi 12 spitale cu o capacitate de 7.758 paturi (două spitale clinice urbane, unul judeţean şi celelalte specializate pe diverse profiluri: urgenţe, psihiatrie, recuperare, infecţioase, pediatrie etc.) şi un număr de 40 de dispensare medicale de circumscripţie. Infrastructura sanitară mai cuprindea 12 policlinici, staţii de recoltare şi conservare a sângelui, de ambulanţă şi una de salvare aeriană (AVIASAN). Din păcate, dotarea cu aparatură medicală performantă a devenit o mare problemă, în special după anii '70, impietând asupra capacităţii de diagnosticare şi tratament, implicit asupra actului medical. Personalul medical cu pregătire superioară a crescut şi el numeric de la 833 în 1966 la 1.032 în 1977 şi 1636 în 1985. În acest din urmă an existau şi 3.687 de surori şi asistente medicale (număr dublu faţă de mijlocul deceniului 7).

În Iaşi au funcţionat şi leagăne de copii (orfelinate), două cămine pentru bătrâni şi o policlinică cu sanatoriu balnear (Nicolina).

7. **Învăţământul, cercetarea ştiinţifică şi cultura**

Învăţământul, cercetarea ştiinţifică şi cultura au fost în toată perioada modernă şi contemporană un reper fundamental al istoriei şi evoluţiei oraşului Iaşi. Practic, des uzitata formulă „Iaşi, capitală culturală", dincolo de toate interpretările şi analizele critice la care poate fi supusă, a avut drept justificare şi nucleu realitatea incontestabilă a acestor dimensiuni, care au plasat urbea noastră pe un loc privilegiat în conştiinţa românească şi care au marcat o contribuţie incontestabilă la patrimoniul valorilor naţionale şi universale.

Format din ansamblul instituţiilor instructiv-educative corelate structural, care funcţionează pe baza unor principii unitare, sistemul de învăţământ se modifică în acord cu schimbările apărute în sistemul social-politic al unei societăţii. Aceste schimbări au afectat din plin şi învăţământul ieşean postbelic, în condiţiile comunizării ţării.

Dacă ar trebui să facem o periodizare a cadrului legislativ în care a evoluat învăţământul, în timpul regimului comunist din România ea s-ar articula în funcţie de principalele evenimente şi acte normative astfel: 1944 - 1948; 1948 - 1968; 1968 - 1978 şi, în fine, 1978 - 1989.

Punctele liminare ale fiecăreia dintre perioade – cu excepţia anului 1944 şi a momentului prăbuşirii comunismului la noi în 1989 – marchează adoptarea unor legi importante pentru învăţământul din ţara noastră, inclusiv pentru cel superior[44].

Cum învăţământul superior încununează activitatea din acest domeniu ilustrând în modul

cel mai complex modelul paideic asumat şi acceptat de societate şi cum nota specifică a Iaşului în calitate de mare centru universitar a fost întotdeauna prezentă în capitalul simbolic al urbei, vom insista mai mult asupra acestuia.

Învăţământul superior a fost reglementat în faza terminală a războiului şi în perioada de debut a comunizării ţării (între 23 august 1944 şi 2 august 1948) de „Legea pentru organizarea învăţământului superior" din 23 mai 1942, republicată în noiembrie 1943. Calităţile intrinseci ale acestui act normativ explică recunoaşterea şi menţinerea sa şi de guvernul instaurat la 6 martie 1945 şi condus de dr. Petru Groza. Evident, poate fi invocat şi faptul că existau preocupări mai presante decât educaţia pentru un guvern a cărui legitimitate era asigurată doar de ocupantul sovietic şi o mică minoritate internă. Totuşi, prin Decretul nr. 658 din 24 august 1946 – ca amendament la Legea învăţământului superior din 1942 – s-a încălcat autonomia universitară şi s-a anulat un principiu de bază al învăţământului superior: cel al concurenţei (art. 64 bis). Între 1945 şi 1947, guvernul, prin instrumentele sale docile şi cu sprijinul direct al unor complicităţi vinovate din mediul academic, a realizat o serie de „comprimări administrative", acte care în realitate erau adevărate epurări politice ale unor cadre didactice. La universitatea ieşeană victimele unor asemenea măsuri arbitrare şi nedrepte în raport cu viaţa academică au fost numeroase. Profesori de mare valoare – mai ales de la facultăţile umaniste – au fost trimşi la închisoare şi la canal.

Trebuie subliniat însă că, între 1946 şi 1947, Universitatea ieşeană a protestat la Ministerul Educaţiei, pe care l-a acuzat că nu a consultat Universitatea în legătură cu modificările şi completările la Legea învăţământului superior din 1942, reproşându-i direct faptul că la angajarea personalului în învăţământul superior i s-a indicat să se ţină seama nu numai de valoarea ştiinţifică a candidatului, ci şi de atitudinea lui cetăţenească (altfel spus, procomunistă).

După 30 decembrie 1947, a devenit însă evident faptul că structurile învăţământului vor fi schimbate prin intervenţii brutale, ca urmare a preluării şi aplicării şabloanelor sovietice şi în acest domeniu.

Decidenţii şi „specialiştii" în problemele de învăţământ care au adoptat Decretul nr. 175 din 2 august din 1948 privind reforma învăţământului nu au ţinut seama de aspectele valoroase ale sistemului românesc care ar fi trebuit păstrate şi dezvoltate. Printre acestea putem enumera: învăţământul confesional şi privat, organizarea diversificată a liceului şi a învăţământului superior, compatibilitatea învăţământului românesc cu cel din vestul Europei etc. Printre măsurile cu efecte negative ale acestui act normativ – primele două recunoscute ulterior în epoca comunistă, în documentele oficiale ale regimului – sunt: reducerea şcolii de cultură generală la 10 ani, renunţarea la organizarea pe secţii a liceului, puternica ideologizare a învăţământului de toate gradele,

---

[44] Vezi, pe larg, toate aceste aspecte în studiul nostru: C. Turliuc, M.N. Turliuc, *Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" în anii comunismului*, în *Universitatea din Iaşi. De la modelul francez la sistemul Bologna*, coord. Gh. Iacob, Iaşi, 2007, p.267-287 (în continuare se va cita: *Universitatea din Iaşi. De la modelul francez…*).

inclusiv a celui superior etc. Prin decretul mai sus amintit s-au desfiinţat şcolile particulare şi confesionale, articolul 35 prevăzând că „toate şcolile confesionale sau particulare de orice fel devin şcoli de stat” şi a devenit obligatoriu studiul limbii ruse (art. 6). Potrivit acestui act, învăţământul superior includea două tipuri de instituţii: universităţile şi institutele de învăţământ superior. Astfel, au fost desfiinţate următoarele tipuri de instituţii de învăţământ superior: Facultăţile de Teologie, Conservatoarele, Şcolile de Arte Frumoase, Academiile de Înalte Studii Comerciale, Şcoala de Arhivistică etc. De asemenea, s-a introdus în învăţământul superior studiul filosofiei marxiste, al economiei politice şi al socialismului ştiinţific. Prin toate acestea s-a facilitat şi consacrat practic subjugarea învăţământului superior intereselor politice ale regimului comunist. Pentru a contrabalansa efectul negativ al Decretului din 1948, la nivelul întregii ţării a crescut numărul total al facultăţilor de aproape 4 ori faţă de anul 1938-1939, ajungând la cifra de 112.

Hotărârile adoptate în anii următori au asigurat evoluţia sistemului de învăţământ din ţara noastră în acord cu principiile, esenţa şi nevoile nou construitei societăţi totalitare şi înregimentate Moscovei.

Unele dintre măsurile luate au avut totuşi un impact preponderent pozitiv, efectul constând în: creşterea numărului de studenţi, a numărului de centre universitare, de instituţii de învăţământ superior şi de facultăţi sau specializări. Astfel, în 1938 existau 33 de facultăţi în 4 centre universitare, printre care, fireşte, şi Iaşi (alături de Bucureşti, Cluj şi Timişoara).

Învăţământul universitar s-a dezvoltat cantitativ de la 33 de facultăţi cu 26.489 studenţi în anul 1938, la 187 de facultăţi cu 143.656 studenţi în 1973[45]. În perioada anilor 1948-1968, perioadă în care, în anul 1960, Universitatea „Al.I. Cuza” din Iaşi şi-a marcat centenarul, procesul de aservire a câmpului universitar nevoilor şi obiectivelor noului regim s-a accentuat. Astfel, numeroasele Decrete şi Hotărâri ale Consiliului de Miniştri dintre 1950-1957 au avut drept obiectiv organizarea activităţii instructiv-educative şi formarea ideologică şi politică a studenţilor, în acord cu învăţăturile lui Marx, Engels, Lenin şi Stalin. Mai mult, printr-o serie de Hotărâri ale Consiliului de Miniştri (H.C.M.-uri) „golurile” de la unele capitole ale Decretului din 2 august 1948 cu privire la reforma din învăţământul superior au fost completate succesiv. Astfel, Nomenclatorul de specialităţi din învăţătorul superior a fost aprobat în anul 1955, prin H.C.M. nr. 1608. În 1956 – aceasta şi în contextul mişcărilor studenţeşti ca reacţie la Revoluţia anticomunistă maghiară – au fost create asociaţiile studenţeşti pe facultăţi şi institute, a căror activitate a fost puternic ideologizată şi controlată şi, se înţelege, subordonată strict regimului. Extinderea formei de învăţământ fără frecvenţă la învăţământul superior politehnic, universitar, agronomic şi economic, s-a realizat între anii 1958-1959.

În perioada 1960-1966 remarcăm numeroasele modificări în structura reţelei instituţionale din învăţământul superior, transformări care au apărut prin scindarea, comasarea, schimbarea denumirii şi chiar înfiinţarea de noi facultăţi. De remarcat în acest interval este faptul că la Congresul al IX-lea al PCR, din iunie 1965, s-a hotărât de către partid şi noul său lider acordarea unei mai mari atenţii învăţământului superior tehnic şi economic în strânsă concordanţă cu ambiţiile economice ale regimului. În siajul acestei hotărâri se înscrie şi aprobarea organizării formei de învăţământ seral pentru tot

[45] Victor Ţîrcovnicu, *Pedagogie generală*, Bucureşti, 1975.

învăţământul din domeniul universitar, lucru care s-a realizat prin H.C.M. nr. 1788 din 1966.

Debutul unei noi etape în învăţământul românesc din perioada regimului comunist, în acord cu periodizarea propusă de noi, a fost marcat de „Legea privind învăţământul în Republica Socialistă România”, din anul 1968 (lege prin care s-a trecut la învăţământul obligatoriu de 10 ani). Acest act normativ menţiona că instituţiile de învăţământ superior sunt: universităţile, institutele, academiile şi conservatoarele (art.119). Legea prevedea şi înfiinţarea învăţământului de subingineri prin art. 122: „Pentru formarea cadrelor intermediare între ingineri şi tehnicieni sau maiştri se organizează, în cadrul institutelor tehnice sau politehnice, secţii de subingineri sau de conductori arhitecţi. În acord cu proaspăt adoptata lege este emis un nou Nomenclator de specialităţi universitare, aprobat prin H.C.M. nr. 1323 din 1969 şi a cărui aplicare se face începând cu anul universitar 1969-1970.

În anul şcolar 1968/1969 existau la Universitatea „Al.I. Cuza” din Iaşi 8 facultăţi cu 34 de secţii. Până în anul 1974 se înfiinţează tot mai multe facultăţi în structura instituţiilor de învăţământ superior existente, ceea ce a impus ca, prin Decretul nr. 147 din acelaşi an, să se revizuiască şi să se aprobe un nou Nomenclator complet de specialităţi şi, ca noutate, Reţeaua tuturor institutelor de învăţământ superior care funcţionau la acea dată.

La Plenara CC al PCR din 18-19 iunie 1973 şi la Congresul al XI-lea al PCR din noiembrie 1974 au fost formalizate şi enunţate principiile sistemului de învăţământ socialist[46], prin care instituţiile de învăţământ din România se distanţau net de cele tradiţionale, ale lumii libere. Aceste principii includeau: caracterul de stat al învăţământului, caracterul unitar al acestuia, caracterul laic al şcolii, accesibilitatea învăţământului de toate gradele, obligativitatea şcolii generale de 10 ani, drepturile egale la învăţătură a tuturor persoanelor indiferent de naţionalitate, sex sau religie. În acelaşi timp însă, controlul de fier al partidului era întărit, parazitarea ideologică a crescut iar cultul conducătorului s-a consolidat. S-a consolidat astfel situarea educaţiei într-o relaţie de absolută dependenţă faţă de ideologia comunistă din România, care era acum formal exprimată prin Programul partidului şi esenţializată în sintagma „societăţii socialiste multilateral dezvoltate”.

În anul 1975, prin H.C.M. nr. 491 din 28 mai se aprobă organizarea învăţământului de subingineri pe marile platforme industriale. Tot cu acest an, 1975, debutează seria Decretelor care vor înlocui H.C.M.-urile de aprobare a planurilor de şcolarizare anuale. În ultimii ani ai acestei perioade se extinde învăţământul de subingineri şi învăţământul pedagogic de 3 ani, se înfiinţează noi facultăţi. Aceasta a condus la necesitatea completării atât a nomenclatorului, cât şi a reţelei existente până la acea dată. Astfel, în anul 1977, prin Decretul 209 din 12 iulie se aprobă Nomenclatorul pofilelor şi specializărilor din Decretul nr. 147, cu toate modificările şi completările ulterioare. Totodată, s-a mai aprobat o Reţea completă cu structura tuturor institutelor din învăţământul superior.

Ultima etapă, cea din 1978 şi până la colapsul regimului ceauşist din 1989, epitomizează realitatea potrivit căreia, în contrast cu sensul ei fundamental care este autonomizarea fiinţei, educaţia a căzut pradă „comenzii sociale” şi submisiunii totale faţă de regimul totalitar şi interesele distopice ale acestuia. Înţelegem acum mai bine

[46] A. Dancsuly, M. Ionescu, I. Radu, D. Slade, *Pedagogie*, Bucureşti, 1979.

explicaţia unui pedagog care afirma că: „instituţiile educaţionale sunt considerate a fi organe de execuţie ale unor sarcini prestabilite”[47].

Legea Educaţiei şi Învăţământului nr. 28 din 1978, care o completează pe cea din 1968, cu toate prevederile din domeniu aprobate prin H.C.M.-uri sau Decrete, menţine aceeaşi structură a sistemului de învăţământ şi durata studiilor obligatorii de 10 ani. De asemenea, se stipulează faptul că „învăţământul superior se realizează prin politehnici, universităţi, institute, conservatoare, academii, organizate pe facultăţi şi secţii” (art. 67), durata studiilor fiind între 3 şi 6 ani (art. 68). În acest cadru legislativ, la mijlocul deceniului 9, Universitatea ieşeană numără doar şapte facultăţi cu 22 de catedre şi 32 de specializări universitare. Curba descendentă pe care s-a înscris învăţământul superior din ultimii ani ai regimului comunist devine tot mai evidentă şi criza sistemului se accentuează.

Confruntată cu epurările politice succesive, cu arestările unor cadre didactice, cu măsurile juridice arbitrare, cu ideologizarea, politizarea şi comunizarea învăţământului superior, comunitatea universitară ieşeană a protestat faţă de sau a acceptat tacit numeroasele acte normative cu o miză politică evidentă, ajungând ca spre sfârşitul regimului comunist să fie închistată în principii rigide, unele formal admise şi aplicate, cu un corp profesoral îmbătrânit şi profund nemotivat.

Spaţiu al libertăţii spiritului şi al creaţiei neîngrădite, *par excellence*, dar şi mediu al unei „încremeniri în proiect”, al ierarhiei de tip medieval, nu de puţine ori contestată şi adesea criticată, universitatea a reprezentat un „nod” fundamental al societăţilor evoluate în paradigma culturii şi civilizaţiei care ne caracterizează în ultimul mileniu. Întruchipând parcă toate calităţile, dar şi multe dintre defectele societăţii, universitatea a jucat rolul unui fin seismograf care a înregistrat mişcările tectonice din sferele politicului, economicului, socialului şi culturalului nu însă cu obiectivitatea seacă a unui simplu instrument de măsură, ci cu o sensibilitate adeseori exacerbată. Comunităţile academice şi reprezentanţii iluştrii ai acestora, din orice secvenţă cronotopică care ar putea fi analizată, s-au aflat mai mereu în plin paradox: au fost simultan, dar nu în egală măsură, vectori de progres ori stâlpi ai tradiţiei şi conservatorismului; judecători intransigenţi dar şi umili justiţiabili; ideocraţi şi generatori de doctrină dar şi victime ale ideologiei; sprijinitori ai regimurilor politice cele mai diverse, dar şi puternici şi neobosiţi contestatari ai acestora. Universităţile devin un ferment şi un catalizator al cunoaşterii, dar şi un agent important al schimbării sociale. În virtutea cunoaşterii ştiinţifice, „obiective”, universitarii îşi revendică nu numai un respectabil capital simbolic, ci şi un plasament convenabil şi onorant în vârful piramidei sociale şi în etajele decizionale ale puterii. Universitatea nu numai că propune modele şi chiar dă contur societăţii şi modului ei de fiinţare şi organizare, ci, la rândul ei se adaptează şi devine actor important în „negocierea” noilor fundamente pe care se aşează societăţile „civilizate” şi „moderne”. Acest statut de „agent” al ingineriei sociale va aduce universităţii certe beneficii, dar, totodată, o va expune şi la traume greu de imaginat, la mutilări şi deturnări ale funcţiei sale sociale şi de „vector” recunoscut al cunoaşterii.

Mediul universitar ieşean a fost reprezentat în perioada socialismului de 5 instituţii de învăţământ superior care, în ultimul deceniu al socialismului, concentrau circa 15% din numărul total de studenţi din ţară şi puţin peste 14% din numărul total de cadre didactice. În această perioadă s-au construit noi spaţii de învăţământ pentru cel

[47] E. Geissler, *Mijloace de educaţie*, Bucureşti, 1977, p. 17.

politehnic (complexul universitar de pe malul Bahluiului care găzduieşte şi în prezent Universitatea tehnică „Gh. Asachi”), agronomic (în dealul Copoului, pe Aleea Mihail Sadoveanu) şi medical (în zona Bulevardului Independenţei) cu dotările necesare. Activitatea studenţilor şi cadrelor didactice s-a desfăşurat în perioada menţionată în 654 de laboratoare, 47 de ateliere şi 94 de cabinete. Menţionăm existenţa a 45 de cămine şi 8 cantine studenţeşti.

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, cea mai veche universitate modernă a ţării, a avut, în general, o evoluţie ascendentă în această perioadă în ceea ce priveşte numărul de studenţi, cadre didactice şi specializări. În anii socialismului structura Universităţii a fost modificată de 9 ori şi a avut 8 rectori. Din 1959 şi până spre sfârşitul perioadei comuniste şi-a desfăşurat activitatea, pe lângă Universitate, Institutul Pedagogic de trei ani, care a pregătit profesori pentru ciclul gimnazial. În 1963 s-a dat în folosinţă Corpul B al Universităţii cu o suprafaţă de 16.000 mp şi mai apoi în anii ’70 Centrul de calcul. Universitatea ieşeană a obţinut şi dezvoltat în această perioadă şi Grădina Botanică (cea mai mare ca suprafaţă din ţară), Staţiunea zoologică de la Agigea, cea de la Pângăraţi, Miroslava, Observatorul astronomic, Muzeul de istorie naturală etc. Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu” a reprezentat şi reprezintă încă una dintre cele mai mari biblioteci ale ţării (în 1968 dispunea de peste 1.250.000 de volume), un adevărat tezaur de ştiinţă şi cultură. Biblioteca a avut 21 de filiale, 35 săli de lectură şi a întreţinut legături şi schimburi cu peste 1000 de instituţii din toate colţurile lumii. Cu toate acestea, remarcăm diminuarea ponderii cantitative a Universităţii în peisajul universitar ieşean în ultimele decenii ale perioadei, când a şcolarizat aproximativ 20% din numărul total de studenţi ai centrului universitar, dispunând de peste 550 cadre didactice activând în şapte facultăţi[48].

Institutul Politehnic „Gh. Asachi” (în prezent Universitatea Tehnică „Gh. Asachi”), înfiinţat în anul 1912, a avut în cea mai mare parte din anii socialismului în structura sa 6 facultăţi (Mecanică, Tehnologie şi Chimie a Textilelor, Electrotehnică, Tehnologie Chimică, Construcţii şi Hidrotehnică)[49]. În anul 1960 acestea dispuneau de 50 de laboratoare pentru ca mai apoi numărul lor să crească constant, ca şi al staţiilor de cercetare.

Numărul studenţilor politehnişti a crescut în toată perioada (de la peste 7.000 în anii ’60 la peste 11.000 în ultimul deceniu al socialismului), urmare directă a politicii regimului în domeniul educaţiei şi dezvoltării, ajungând să reprezinte spre finalul perioadei peste 65% din totalul studenţilor ieşeni. Pregătirea acestora a fost asigurată de 945 cadre didactice la mijlocul anilor ’80. Din deceniul 8 al secolului trecut Universitatea tehnică dispune de un impresionant complex de clădiri destinate învăţământului de-a lungul splaiului Bahluiului, precum şi de celebrul complex studenţesc „Tudor

---

[48] Recomandăm cititorilor interesaţi de istoria Universităţii ieşene studiile şi monografiile: *Contribuţii la dezvoltarea Universităţii din Iaşi 1860-1960*, Bucureşti, 1960; V.F. Dobrinescu, *Studenţimea ieşeană în viaţa social-politică a României contemporane (1918-1947)*, mss. Teză de doctorat, Iaşi, 1975; *Istoria Universităţii din Iaşi*, Iaşi, 1985; A. Loghin, M. şi Gh. Platon, *Universitatea „Al.I. Cuza” Iaşi*, Bucureşti, 1971; *Universitatea din Iaşi 1860-1985. Dezvoltarea ştiinţei*, Iaşi, 1985; *Universitatea din Iaşi 1860-1985. Pagini din istoria învăţământului românesc*, Iaşi, 1987 ; D. Doboş, *Universitatea ieşeană în primele decenii de după cel de-al doilea război mondial*, mss., Teză de doctorat, Iaşi, 1994; *Universitatea din Iaşi. De la modelul francez…* etc.

[49] Vezi lucrările şi monografiile dedicate acestei instituţii dintre care amintim M. Dorin *et al.*, *Istoria învăţământului tehnic ieşean*, Iaşi, 1996; Mihai Dorin, *Politehnica, modernizare, dezvoltare*, Iaşi, 2007 etc.

Vladimirescu", unul dintre cele mai mari din ţară (construcţia lui a început în anii '60) – ATENŢIE!!!.

Institutul de Medicină şi Farmacie „Dr. D. Bagdasar" (în prezent Universitatea de Medicină şi Farmacie „Gr.T. Popa") a fost înfiinţat în 1879 şi a cuprins trei facultăţi (Medicină generală, Farmacie, Stomatologie) în cea mai mare parte din perioada comunismului[50]. Spre sfârşitul acesteia erau şcolarizaţi aici circa 2000 de studenţi pregătiţi de peste 400 de cadre didactice. Institutul Agronomic „Ion Ionescu de la Brad" (în prezent Universitatea de Ştiinţe Agricole şi de Medicină Veterinară „Ion Ionescu de la Brad"), înfiinţat în anul 1912, şi-a desfăşurat activitatea în sedii construite în anii socialismului în Dealul Copoului, pe Aleea Mihail Sadoveanu. Facultăţii Agrotehnice (ulterior Agricultură) i se adaugă în 1951 Facultatea de Horticultură şi cea de Zootehnie, iar în 1961 cea de Medicină Veterinară. În deceniul 7 al secolului al XX-lea învăţau aici peste 1500 de studenţi, numărul lor diminuând până la circa 1250 (aproximativ 7% din numărul total al studenţilor din Iaşi) în ultimii ani ai socialismului, pregătiţi de 182 cadre didactice.

Conservatorul de Muzică „George Enescu" (în prezent Universitatea de Arte „George Enescu") a fost înfiinţat în 1864. În 1948, după reforma învăţământului, toate instituţiile de învăţământ artistic sunt reunite în cadrul Institutului de Artă care cuprindea facultăţile de Muzică, Teatru şi Arte Plastice. În următorul deceniu, prin reorganizări, se desfiinţează practic această instituţie reînfiinţată în 1960. În anul 1977 în structura Conservatorului vor fi incluse Artele Plastice. Spre sfârşitul perioadei socialiste, la Conservator studiau 167 de studenţi îndrumaţi de 63 de cadre didactice[51].

Învăţământul liceal la Iaşi, unul cu o lungă tradiţie, s-a dezvoltat în acord cu creşterea constantă a populaţiei oraşului şi cu politicile educaţionale ale regimului comunist. Astfel, dacă la mijlocul deceniului 7 existau 10 licee, numărul lor a crescut la 26 spre sfârşitul perioadei socialismului. Structura acestui tip de învăţământ s-a modificat substanţial în sensul că a intervenit o specializare a liceelor în acord cu necesităţile identificate de regim şi cu „comanda socială". Au fost înfiinţate licee industriale (existau 15 la mijlocul deceniului 9), licee economice (2), un liceu sanitar, unul agro-industrial, unul pedagogic, unul de artă, unul de ştiinţele naturii, unul de filologie-istorie şi trei de matematică-fizică. La mijlocul ultimului deceniu al socialismului (în anul şcolar 1985/1986) au fost şcolarizaţi în licee 26.724 de elevi pregătiţi de 1342 de profesori. Peste 20% din numărul elevilor de liceu urmau forma serală de învăţământ[52]. În mod evident s-au organizat cursuri postliceale acolo unde necesităţile economice şi de pregătire au impus-o.

Învăţământul profesional (vocaţional) a asigurat în principal calificarea forţei de muncă pentru diferitele ramuri industriale dezvoltate în urbe şi în regiune. La mijlocul deceniului 7 funcţionau 7 şcoli profesionale, numărul lor crescând la 10 spre sfârşitul deceniului şi ajungând la 17 în ultimii ani ai perioadei. Aceste unităţi de învăţământ au fost concentrate în zona industrială a oraşului pe lângă marile unităţi economice (Grupul şcolar „Tehnoton", „Nicolina", Grupurile şcolare de construcţii, de chimie, de construcţii-

---

[50] În anul universitar 1968/1969 erau patru facultăţi şi 1384 studenţi. Existau 34 de laboratoare şi 2 biblioteci cu peste 190.000 de volume.

[51] Vezi pentru o imagine mai completă lucrarea: Mihail Cozmei, *Pagini din istoria învăţământului artistic din Iaşi 1860-1995*, 1995, cap. VII, p.135-183.

[52] *Geografia municipiului Iaşi...*, p. 214.

montaj, Complexul şcolar UCECOM etc.). S-au organizat şi şcoli de maiştri (existau 5 în deceniul 9) pentru domeniile unde dezvoltarea economică a solicitat astfel de cadre cu pregătire medie.

Învăţământul primar şi gimnazial, cel mai cuprinzător din punct de vedere al numărului de elevi care l-au frecventat, s-a dezvoltat constant în acord cu creşterea populaţiei oraşului.

Dacă la sfârşitul anilor ’40 existau 21 de şcoli (inclusiv licee) cu peste 8.200 de elevi, la mijlocul deceniului următor numărul lor crescuse la 34 cu peste 12.000 de elevi, pentru ca în anul şcolar 1965/1966 să funcţioneze 29 de unităţi şcolare gimnaziale (exclusiv liceele) cu peste 20.200 de elevi. La mijlocul ultimului deceniu al socialismului funcţionau 38 de şcoli generale cu peste 42.000 de elevi înscrişi, pregătiţi de peste 1300 de cadre didactice[53].

Învăţământul preşcolar a înregistrat şi el o evoluţie similară în sensul sporirii constante a unităţilor de învăţământ (grădiniţe) şi a numărului de copii care le frecventau. Astfel, dacă la mijlocul deceniului 6 existau 30 de grădiniţe, numărul lor a sporit la 37 la mijlocul deceniului următor şi a ajuns în anul şcolar 1985/1986 la 62 de unităţi cu peste 10.000 de copii înscrişi şi pregătiţi de circa 400 de educatoare.

Cercetarea ştiinţifică a fost unul dintre domeniile în care oraşul Iaşi a avut o contribuţie semnificativă în toată perioada de care ne ocupăm. Această realitate a decurs firesc din faptul că oraşul Iaşi a fost în cea mai mare parte a acestei perioade al doilea centru universitar al ţării şi, totodată, din îndelungata şi bogata tradiţie a cercetării ieşene cu rădăcini încă în perioada modernă. Alături de cercetarea întreprinsă în spaţiul universitar, Academia Română a avut la Iaşi o importantă filială (înfiinţată în 1948, cu trei institute) cu o reţea semnificativă de institute, centre şi laboratoare de cercetare. Reorganizările succesive ale acestora, ca şi a activităţii de profil nu au impietat major asupra calităţii actului de cercetare, iar unele institute şi-au câştigat un binemeritat prestigiu naţional şi internaţional.

Amintim aici: Institutul de Chimie Macromoleculară „Petru Poni”, Institutul de Istorie şi Arheologie „A.D. Xenopol”, Centrul de Lingvistică, Istorie Literară şi Folclor, Institutul de Cercetare şi Proiectare, Institutul de Igienă şi Sănătate Publică ş.a.m.d. Alături de acestea au funcţionat cu bune rezultate şi filiale ale unor institute centrale de cercetare acoperind domenii variate precum: construcţii, electronică, pielărie-încălţăminte, echipamente energetice, bioterapie şi medicină veterinară, chimie, motoare termice etc. Nu trebuie omise şi alte unităţi precum: Centrul de Cercetări Biologice, Centrul de Cercetări pentru Fibre Chimice, Centrul de Fizică Tehnică, de maşini şi utilaje pentru industria uşoară, pentru utilaje de construcţii şi drumuri, Centrul teritorial de calcul Electronic, Laboratorul de geochimie, cel de prelucrare a cauciucului şi maselor plastice etc. În ansamblu, activitatea de cercetare ştiinţifică a contribuit substanţial la menţinerea capitalului simbolic al oraşului şi la punerea în evidenţă a capacităţii creatoare, de invenţie şi inovaţie a specialiştilor ieşeni din varii domenii.

Dimensiunea culturală[54] a oraşului Iaşi a făcut parte integrantă din capitalul simbolic al urbei încă din epoca modernă, ea devenind un adevărat *brand* pe măsura

---

[53] *Ibidem*, p. 213.

[54] Din multitudinea de lucrări şi studii dedicate culturii ieşene menţionăm câteva instrumente de lucru utile celor interesaţi: Elena Leonte, Catinca Agache *et al.*, *Iaşi. Efigii culturale. Bibliografie selectivă*, Iaşi, 2003; *Iaşul contemporan – Cartea personalităţilor*, 1993; Nicolae Busuioc, *Scriitori şi publicişti ieşeni*

trecerii timpului. Lansată iniţial cu scopul de a menaja orgoliul locuitorilor, care după mutarea capitalei ţării la Bucureşti au devenit deodată provinciali, formula „capitală culturală" a căpătat consistenţă şi contur în diferite secvenţe cronotopice. Desigur, folosită patetic şi abuziv ea a stârnit uneori ironii întemeiate dar, alteori, a devenit realmente o realitate. În perioada anilor socialismului, pe fondul centralizării excesive din toate domeniile vieţii societăţii, statutul cultural al oraşului – de prim vector, în domeniu – s-a transformat treptat într-o nostalgică amintire, chiar dacă în raport cu regiunea Moldovei Iaşul a rămas incontestabil în avanscenă.

Reţeaua instituţiilor şi aşezămintelor culturale s-a îmbogăţit în anii perioadei de care ne ocupăm cu noi repere care au completat zestrea anterioară a oraşului în acest domeniu. Astfel, în decembrie 1949 a luat fiinţă Teatrul pentru Copii şi Tineret[55], în noiembrie 1956 şi-a început activitatea Opera Română din Iaşi[56], Filarmonica de Stat Moldova şi-a reluat activitatea în perioada imediat postbelică, în septembrie 1957 a luat fiinţă Casa de Cultură a Tineretului şi Studenţilor, iar în noiembrie 1960 Casa de Cultură a Sindicatelor. În 1961 s-a inaugurat Teatrul de Vară de lângă Palatul Culturii (actualmente nefuncţional). Aceste instituţii au fost gazdele unor prestigioase grupuri şi formaţii artistice cu relevanţă în plan naţional şi internaţional.

Funcţia culturală a oraşului Iaşi a fost asigurată şi de numeroasele muzee (15 la număr la mijlocul anilor '80), din care cele mai multe reprezentative la nivel regional şi naţional. Complexul muzeistic de la Palatul Culturii (inclusiv Muzeul Unirii inaugurat în 1959) şi Muzeul Literaturii Române cu numeroasele sale obiective (case memoriale) găzduiesc valori relevante pentru patrimoniul cultural naţional şi universal. Acestor muzee li se pot adăuga şi cele peste 200 de monumente de artă plastică, arhitectură etc. existente în epocă şi care pot contribui la eventualul titlu de „oraş muzeu" al urbei.

De la începutul anilor '50 în Iaşi au funcţionat Asociaţia Scriitorilor, Filiala Uniunii Compozitorilor şi Muzicologilor, Filiala Uniunii Artiştilor Plastici, organizaţii şi organisme de creaţie ce au reunit personalităţile marcante din domeniile pe care le-au reprezentat. Din 1953 a luat fiinţă şi Şcoala Populară de Artă, iar din anul următor şi-a început activitatea Casa Regională a Creaţiei Populare Iaşi.

Pornind şi de la calitatea sa de important centru de învăţământ şi educaţie, în oraşul Iaşi s-a dezvoltat o reţea substanţială de biblioteci (numărul lor a ajuns la 267 spre sfârşitul perioadei) dintre care Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu", Biblioteca Judeţeană „Gh. Asachi" şi Biblioteca Filialei Iaşi a Academiei Române merită menţiuni aparte. În mod evident, fondul de carte şi de publicaţii al acestor importante instituţii de cultură a crescut constant, chiar dacă în ultimii ani ai regimului comunist achiziţia de carte din străinătate şi schimbul interbibliotecar au diminuat substanţial. A sporit semnificativ şi numărul de librării, dintre acestea cele mai reprezentative fiind: „Casa Cărţii", „Junimea" şi „Mihai Eminescu".

În Iaşi au funcţionat în această perioada şase cinematografe cu o capacitate de aproximativ 4.000 de locuri. În ceea ce priveşte mass media ar fi de menţionat că în 1945 a apărut ziarul „Lupta Moldovei" (până în 1953 când şi-a schimbat denumirea în „Flacăra

---

contemporani. Dicţionar, Iaşi, 2002; Ionel Maftei, *Personalităţi ieşene. Omagiu*, 9 vol., Iaşi 1972-1992; Idem, *Personalităţi ieşene*, 2 vol., Iaşi, 1993; Elena Leonte, Ionel Maftei, *O istorie a culturii ieşene în date 1408-2008*, Iaşi, 2008 ş.a.m.d.

[55] Vezi monografia Oltiţa Cîntec, *Luceafărul 50. O istorie evenimenţială*, Iaşi, 2000.

[56] Spectacolul inaugural a fost *Tosca* de Giacomo Puccini, iar primul director al instituţiei a fost Ioan Goia.

Iaşului”) alături de „Moldova liberă” (cotidianul şi-a încetat apariţia la 14 noiembrie 1947). Din martie 1949 şi până în martie 1954 a apărut la Iaşi almanahul „Pentru pace şi cultură luptăm” (din 1950 „Iaşul nou”) organ al Uniunii Scriitorilor. În august 1954 şi-a schimbat denumirea în „Iaşul literar” pentru ca din mai 1970 să devină „Convorbiri literare”. Din 1966 a apărut săptămânalul cultural „Cronica” a cărei redacţie a funcţionat în fostul sediu al publicaţiei „Viaţa Românească” din strada Vasile Alecsandri. Pe lângă postul regional, Radio Iaşi (cu o tumultoasă istorie), din 4 martie 1959 s-a recepţionat în oraş semnalul Studioului de Televiziune din Bucureşti. În ianuarie 1970 a fost fondată la Iaşi editura „Junimea”, o lungă perioadă singura editură din Moldova, condusă iniţial de profesorul Ilie Grămadă[57].

8. Turism, relaţii externe

Centru al culturii, ştiinţei şi artei, oraş cu îndelungată istorie şi deţinător al unui important capital simbolic, Iaşul a reprezentat un pol turistic important în perioada contemporană. Elementele fundamentale care au stat la baza dezvoltării funcţiei turistice a urbei au fost cele de ordin istoric şi cultural – ca şi în cazul celorlalte mari aglomerări urbane din ţară şi din lume – elemente reprezentate prin zestrea de monumente istorice (Curtea Domnească, mănăstirile fortificate, lăcaşurile de cult cu valoare artistică şi patrimonială deosebită, monumentele comemorative, mobilierul urban etc.), muzee de diferite genuri, case memoriale, instituţii de cultură şi artă ş.a.m.d. Fără a beneficia de un cadru natural spectaculos, de resurse cu potenţial turistic major – în afara celor enunţate – oraşul Iaşi a ocupat totuşi, în perioada de care ne ocupăm, un loc de frunte în segmentul turistic, în zona Moldovei.

Cele mai cunoscute obiective turistice ale oraşului Iaşi au fost în această perioadă monumentele de arhitectură medievală şi muzeele cărora li s-au alăturat o serie de case memoriale.

Renunţând la pretenţia de a prezenta exhaustiv modul în care funcţia turistică a oraşului s-a dezvoltat în perioada post 1945 (o serie de publicaţii şi ghiduri turistice la îndemâna oricărui vizitator al oraşului Iaşi o fac mai detaliat decât am putea s-o facem noi în acest material), am aminti câteva din reperele cronologice importante legate de obiectivele turistice majore ieşene. Astfel, în 1955 fostul Palat Administrativ a devenit Palatul Culturii – monument emblematic pentru Iaşi şi gazdă a Complexului Naţional Muzeal Moldova de astăzi (Muzeul de Artă – cu începuturi la 1860, Muzeul Etnografic – iniţiat încă în 1943, Muzeul Politehnic – 1961, Muzeul de istorie al Moldovei – 1971 etc.). În 1959 a luat naştere Muzeul Unirii, în 1968 Bojdeuca „Ion Creangă” a îmbrăcat o nouă haină, în 1972 Muzeul Literaturii Române cu sediul principal la „Casa Pogor” a devenit un obiectiv turistic major coordonând şi activitatea unor case memoriale precum: „Mihai Codreanu” (1970), „Casa Dosoftei”, „Otilia Cazimir” (1972), „Mihail Sadoveanu” (1980), „George Topârceanu” (1985), Complexul Cultural „Ion Creangă” şi Muzeul „Mihai Eminescu” (1989) etc. În 1975 va fi inaugurat Muzeul „Mihail Kogălniceanu” iar anul următor Muzeul Teatrului „Vasile Alecsandri”. Este locul să menţionăm aici că, în 1954, a fost desfiinţat Muzeul Oraşului Iaşi şi că reînfiinţarea lui a devenit astăzi o nouă prioritate. Vechi monumente şi edificii ieşene au cunoscut ample lucrări de reparaţii şi renovare: Sala Gotică de la mănăstirea „Trei Ierarhi” a fost refăcută în 1960 (iar mai

[57] Alţi directori au fost: Mircea Radu Iacoban şi Andi Andrieş.

târziu a fost dărâmat, din păcate, turnul clopotniţei aceluiaşi splendid locaş de cult), Galata (1967), Cetăţuia (1970), Bărboi (1988) ş.a.m.d. În anul 1988 s-au încheiat lucrările de reabilitare de la „Râpa Galbenă”.

În oraşul Iaşi au fost ridicate un mare număr de statui şi monumente memoriale. Cimitirul „Eternitatea” s-a constituit într-un adevărat panteon naţional cu monumente funerare ale unor mari personalităţi ale culturii, ştiinţei şi artei româneşti şi, implicit, un loc adesea vizitat de peregrinii prin Iaşi.

Distrugerile provocate de cea de-a doua conflagraţie mondială, sistematizarea precipitată de urbanizarea şi modernizarea rapidă clamată de regimul totalitar, lipsa de respect pentru unele tradiţii şi pentru trecutul istoric au făcut ca oraşul Iaşi să piardă din zestrea sa semnificativă de monumente de mare valoare. Astfel, în 1963 a fost demolată Academia Mihăileană (casele Voinescu de pe strada Arcu), tot în această perioadă a fost pus la pământ celebrul han „Petrea Bacalu” din Piaţa Unirii şi elitistul „Jockey-Club” ridicat după planurile lui Gh. Asachi ş.a.. Străzi întregi din zona centrală (Lăpuşneanu, Banu, Cuza Vodă, Dimitrov – fostă Brătianu şi actuală Independenţei), Piaţa Unirii sau zone polinucleare precum actualul Centru Civic au avut de suferit însemnate şi semnificative pagube, care au dus la sărăcirea zestrei istorice şi arhitecturale a urbei.

Infrastructura din turism a fost completată cu noi hoteluri: „Unirea” (1969), „Moldova” şi „Orizont” la începutul anilor ’80, care s-au adăugat deja celebrelor şi vechilor hoteluri „Traian” şi „Continental”. „Bolta Rece”, local faimos, a fost rezidită în 1966, în 1972 Hanul „Trei Sarmale” a fost refăcut, s-au ridicat complexe turistice la Bucium (Motelul), Ciric şi Dorobanţi la debutul deceniului 8 al secolului trecut.

Prin pierderea statutului de capitală, Iaşul a pierdut firesc din vizibilitatea sa pe scena internaţională. Mai mult, centralizarea excesivă şi rigorile impuse de regimul totalitar au făcut ca relaţiile externe ale urbei să se contracte în mod semnificativ. Multe dintre contactele internaţionale stabilite de autorităţile urbei sau de către instituţiile de diverse profiluri ale oraşului au fost punctuale şi au vizat în special domeniul cooperării economice şi comerciale sau al celei ştiinţifico-culturale. Momente speciale în istoria din perioada de care ne ocupăm a urbei au fost trecerile scurte prin oraş – mai precis prin gara internaţională a Iaşului – a liderilor unor ţări vecine (Iosip Broz Tito – iunie 1956, Nichita S. Hruşciov – iunie 1962, Leonid Brejnev – martie 1968 şi ianuarie 1979 etc.), vizitele unor membri ai corpului diplomatic acreditat în România sau ale unor delegaţii universitare şi academice.

În anul 1969, Iaşul s-a înfrăţit cu oraşul francez Poitiers, într-un gest simbolic, dar fără prea mari efecte pentru urbea moldavă şi locuitorii ei.